

*žene u crnom
beograd*

Izveštaj

**Izveštaj – septembar,
oktobar, novembar i
decembar 2025.**

Kao i do sada, donosimo kratak izveštaj o aktivnostima Žena u crnom u navedenom periodu a ukoliko vas zanimaju opširnije informacije, možete ih naći na našem web-sajtu www.zeneucrnom.org ili nam se obratite putem mail: office@zeneucrnom.org

Unapred se solidarno zahvaljujemo na razumevanju..

**septembar,
oktobar,
novembar i
decembar
2025.**

Izveštaj

Kao i do sada, donosimo kratak izveštaj o aktivnostima Žena u crnom u navedenom periodu a ukoliko vas zanimaju opširnije informacije, možete ih naći na našem web-sajtu www.zeneucrnom.org ili nam se obratite putem mail: office@zeneucrnom.org

Unapred se solidarno zahvaljujemo na razumevanju.

Ulične akcije: U ovom izveštajnom periodu organizovale smo petnaest (15) akcija, a takođe smo aktivno učestvovala i u drugim uličnim akcijama (studentskim i građanskim protestima).

- komemoracije/obeležavanje važnih datuma zločina počinjenih u naše ime
- feminističke, antifašističke, antiratne, antirasističke, antimilitarističke...

KOMEMORACIJE/OBELEŽAVANJE VAŽNIH DATUMA ZLOČINA POČINJENIH U NAŠE IME, KAO I DRUGIH ZLOČINA NAD CIVILNIM STANOVNIŠTVOM, TOKOM I NAKON RATOVA, NA PROSTORU BIVŠE JUGOSLAVIJE:

Beograd, 5. oktobar

Beograd, 5. oktobar „Nikada nećemo zaboraviti zločin u Topčideru“ - povodom 21. godišnjice ubistva dvojice gardista u kasarni u Topčideru (05.10.2004.), aktivistkinje Mreže Žena u crnom iz Beograda, Pančeva, Kruševca, Kraljeva i Leskovca, zajedno sa udruženjem žena Anima, Đulići/Bosna i Hercegovina, organizovala je, dva protesta u crnini i ćutanju:

- *Ispred kasarnu u Topčideru – mestu ubistva, gde smo zajedno sa porodicama, prisustvovala obeležavanju 21. godišnjice ubistva. Na mestu zločina istaknuti su transparenti Nikada nećemo zaboraviti zločin u Topčideru; Solidarnost, Odgovornost. Položeno je cveće na kome je pisalo „Pamtimo zločin u Topčideru – Žene u crnom“; u ovoj akciji učestvovalo je dvadeset (20) žena.*

- U Knez Mihailovoj ulici - bili su istaknuti sledeći transparenti: *Nikada nećemo zaboraviti zločin u Topčideru; Pamtimo Dragana Jakovljevića i Dražena Milovanovića; Ko je ubio vojnike? Otkrijte ubice vojnika!*

Ovom prilikom izvedena je scanska akcija: po pločniku je solju ispisano: Pamtimo! 5.10.2004.-5.10.2025. U znak sećanja na ubijene, jedna po jedna aktivistkinja stavila na pločnik po belu ružu. U ovoj akciji učestvovalo je 25 žena.

Sjeverin, 22. oktobar

Sjeverin, 22. oktobar - Komemoraciji povodom 33. godišnjice zločina u Sjeverinu prisustvovala su aktivistkinje/i Mreže Žena u crnom iz Prijepolja i Priboja, gde su odale su poštu ubijenim civilima, a nakon toga otišle u mesto Mioče i položile cveće. (Da podsetimo: 22.10.1992. na autobuskoj liniji Priboj – Rudo, pripadnici srpske paravojne formacije Osvetnici oteli su 22 putnika bošnjačke nacionalnosti).

Tuzla/BiH, 22. oktobar – Ramiz Berbić, pesnik, aktivista Mreže Žena u crnom izveo je na glavnom gradskom trgu, čin sećanja na zločin u Sjeverinu, sa porukama ispisanim solju na pločniku „Sjeverin - Solidarnost 22.10. 1992 – 22.10.2025! R. Berbić izvodi sve akcije sam, u skladu sa svojim umetničko-aktivističkim konceptom.

Tuzla/BiH, 25. oktobar

Tuzla, 25. oktobar „Kazani – Ne u moje ime! Stidim se!“ – Ramiz Berbić ovu akciju je posvetio zločinu u Kazanima - ubistvu civila, pretežno srpske, ali i drugih nacionalnosti od sredine 1992. do oktobra 1993. Tela su bacana u jamu Kazani, koja se nalazi u sarajevskom naselju Bistrik. Ubistvo su izvršili pripadnici Armije BiH, jedinicom kojom je komandovao sarajevski kriminalac Mušan Topalović Caco. Iz jame Kazani izvađeni su posmrtni ostaci 29 ljudi, a broj ubijenih nikad nije zvanično utvrđen. Na inicijativu NVO UDIK iz Sarajeva podignuto je spomen obeležje 2021. sa spiskom identifikovanih osoba.

Ustikolina (BiH) 26. oktobar

Ustikolina (BiH) 26. oktobar – Poseta Memorijalnom kompleksu 'Fočanska Hair česma', spomeniku posvećenom više od 2.360 ubijenih stanovnika Foče. Neki od njih bili su članovi porodica prisutnih na ovom potresnom događaju. Imena žrtava su ispisana

na na zidu dugom 34 metra; sa skulpturama posvećenim ubijenima, nestalima, ženama silovanim u ratu, ubijenoj deci. *Fočanska Hair česma* nastala je zahvaljujući donacijama Fočaka iz celog sveta – trajni podsetnik na razmere zločina počinjenih u Foči. Umesto da spomen obeležje bude izgrađeno na mestima zločina u Foči, podignuto je u Ustikolini (11 km od Foče, u Federaciji BiH) jer lokalne vlasti u Foči ni do danas nisu dozvolile da se postavi čak ni najmanja ploču koja bi označila mesta zločina u Foči. Tokom rata iz Foče je prognano više od 20.000 osoba bošnjačke nacionalnosti, ubijeno je preko 3.000 Bošnjaka/kinja itd. U poseti su učestvovali: *Halida Konjo Uzunović, Ilvana Konjo, Kemalemir Frašto, Zenija Hajdarević* (svedokinje i svedok na Ženskom sudu – slučaj Foča), kao i *Staša Zajović, Violeta Đikanović i Lino Veljak, ŽUC, Beograd.*

Beograd, 18. novembar

Beograd, 18. novembar „Nikada nećemo zaboraviti zločine u Vukovaru!“ – povodom 34. godišnjice pada Vukovara, Žene u crnom su organizovale u Knez Mihailovoj ulici stajanje u crnini i ćutanju.

Na protestu su bili istaknuti sledeći transparenti:

- Nikada nećemo zaboraviti zločine u Vukovaru
- Logori za Hrvate u Srbiji (1991/92.): 7.000 zatvorenika, 14 ubijeno:
- Begejci
- Stajićevo
- Vojno-istražni zatvor Beograd
- KPD Sremska Mitrovica
- Niš
- Aleksinac
- Pravda za žrtve, kazna za počinioce

Na protestu je izvedena i scenska akcija: na pločniku je solju napisana reč Vukovar i nacrtana je Vučedolska golubica – simbol grada Vukovara.

Na protestu je učestvovalo dvadeset (20) aktivistkinja i aktivista.

Tokom protesta dogodilo se više verbalnih incidenata: nekoliko prolaznika i prolaznica je dobacivalo, upućivalo psovke protiv naše komemorativne akcije, a nekoliko njih je gazilo poruke ispisane solju. Policija nije reagovala, već je, na udaljenosti, sve mirno posmatrala...

Tuzla, 18. novembra – Ramiz Berbić, obeležio je na glavnom gradskom trgu, 34. godišnjicu pada Vukovara, porukama ispisanim solju na „Solidarnost“; „Da ne zaboravimo Vukovar“.

FEMINISTIČKE, ANTIFAŠISTIČKE, ANTIRATNE, ANTIRASISTIČKE, ANTIMILITARISTIČKE AKCIJE:

Tuzla/BiH, 4. septembar „Podrška Flotili Slobode - Podrška Palestini“ – mirovna akcija Ramiza Berbića na gradskom trgu u Tuzli – solidarnost sa međunarodnom humanitarnom akcijom.

Beograd, 17. septembar „Proterajmo rat iz istorije i naših života“ – antiratna akcija u crnini i ćutanju organizovana je povodom Svetskog dana mira.

Na protestu su bili istaknuti sledeći transparenti:

- *Proterajmo rat iz istorije i naših života (na srpskom i engleskom jeziku)*
- *Beskonačni ratovi*
- *Sve za mir zdravlje i znanje, ništa za naoružanje*
- *Ne vojnoj paradi! Ne u naše ime!*
- *21. septembar – Svetski dan mira*
- *Žene u crnom protiv rata*
-

U protestu je učestvovalo deset (10) aktivistkinja i aktivista; tokom akcije bilo je verbalnih napada – psovki i uvreda prolaznika.

**Beograd, 7. oktobar
„Stop genocidu u Gazi!“**

Beograd, 5. novembar

Beograd, 7. oktobar „Stop genocidu u Gazi!“ – Antiratna akcija povodom druge godišnjice početka rata u Gazi.

Na protestu su bili istaknuti sledeći transparenti:

- Stop genocidu u Gazi (na arapskom, hebrejskom, engleskom i srpskom jeziku)
- Stop okupaciji!
- Srbija izvozi oružje u Izrael = Srbija je saučesnica genocida u Gazi
- P(r)ozvani ste da ustanemo zajedno protiv genocida. Mesto: svugde. Vreme: uvek.

U protestu je učestvovalo petnaestak (15) aktivistkinja i aktivista.

Tuzla, 26. oktobar „Međunarodni dan palestinske žene“ – Ramiz Berbić je organizovao solidarnu akciju sa palestinskim ženama, držeći navedeni transparent.

Beograd, 5. novembar „Stop ratu u Ukrajini!“ – Antiratna akcija u crnini i ćutanju.

Beograd, 6. decembar

Na protestu su bili istaknuti sledeći transparenti:

- Stop ratu u Ukrajini! (na srpskom i ukrajinskom jeziku)
- Žene u crnom protiv rata
- Žene u crnom protiv fašizma
- Rat u Ukrajini: 3 godine, 8 meseci, 1 nedelja, 5 dana

U protestu je učestvovalo **23** aktivistkinja i aktivista.

Beograd, 6. decembar „Stop ubijanju žena!“ - Povodom 6. decembra - Međunarodnog dana borbe protiv femicida, Žene u crnom i Autonomni ženski centar su, uz podršku udruženja Anima iz Đulića (BiH) i Mreže Žena u crnom iz: Kruševca, Leskovca, Vlasotinca, Priboja i Prijepolja, kao i žene, izbeglice iz Gaze, organizovale su protest na Trgu Republike.

Na protestu su bili istaknuti sledeći transparenti:

- Nijedna žena manje, nijedna mrtva više
- Zašto ih nema među nama?
- Kaznite neodgovorno postupanje institucija
- 6. decembar – Dan borbe protiv femicida

Tokom protesta, izvedena je i scenska akcija, koju je osmislila Zoe Gudović, umetnica Beograd/Beč. Žene su razvukle sedam crvenih traka, ukrštajući ih i formirajući krug. Potom je na svakom kraju stavljen po pad crvenih cipela, koje simbolizuju ubijene žene. Akcija, koju su pratile bubnarke, završena tako što je po crvenim trakama postavljen transparent Stop ubijanju žena! U protestu je učestvovalo četrdeset (**40**) aktivistkinja.

Tuzla, 18. decembar „Sloboda migrantima“ – Povodom Međunarodnog dana migranata, Ramiz Berbić, aktivista Mreže ŽUC-a izveo je navedenu akciju sa porukama „Stop fašizmu prema migrantima“, „Sloboda migrantima“ itd.

SUOČAVANJE S PROŠLOŠĆU/TRANZICIONA PRAVDA – FEMINISTIČKI PRISTUP

Ovo je jedna od najvažnijih aktivnosti Žena u crnom. Sastoji se od mnoštvo segmenata: uličnih akcija, radionica, predavanja, stvaranje različitih modela tranzicije pravde sa feminističkog stanovišta, saradnje sa srodnim organizacijama u vidu zajedničkih akcija, (kampanja, konsultativnih sastanka).

Ženski sud - feministički pristup pravdi

Donosimo kratak izveštaj o aktivnostima Žena u crnom u vezi sa organizovanjem Ženskog suda-feministički pristup pravdi u ovom periodu. Ukoliko vas zanimaju opširnije informacije, možete ih naći na našem web-sajtu www.zeneucrnornom.org i www.zenskisud.org ili nam se obratite putem mail: zeneucrnornombeograd@gmail.com

Prvi Ženski sud na teritoriji Evrope, održan je u Sarajevu, od 07. do 10. maja 2015. godine, u organizaciji 10 ženskih grupa sa prostora bivše Jugoslavije (Pokret Majke enklava Srebrenica i Žepa, Fondacija CURE, Sarajevo, Bosna i Hercegovina; Ženska Mreža Kosova, Centar za žene žrtve rata, Centar za ženske studije, Zagreb, Hrvatska, Centar za žensko i mirovno obrazovanje Anima, Kotor, Crna Gora, Savet za rodnu ravnopravnost, Skopje, Makedonija, Ženski lobi, Ljubljana, Slovenija, Centar za ženske studije i Žene u crnom, Beograd, Srbija). Ženskom sudu je prisustvovalo više od **500** osoba iz svih zemalja bivše Jugoslavije, ali i iz: Argentine, Alžira, Palestine, Izraela, SAD, Španije, Italije, Švedske, Austrije, Belgije, Velike Britanije, itd.

U nastavku procesa Ženskog suda, Žene u crnom, Beograd koordinira ju programske i druge aktivnosti, uz podršku organizacija: Anima, Kotor (Crna Gora), Centar za žene žrtve rata, Zagreb (Hrvatska), Fondacija 'CURE', Sarajevo).

Feministička etika brige i odgovornosti – posete aktivistkinja ŽUC-a svedokinjama (ŽS Sarajevo), mirovni susreti razmene i saradnje u regiji - podrška žrtvama:

25. i 26. septembar

25. i 26. septembar – solidarna poseta *Majka Mejri* u Bihaću (BiH) Majka Mejra (Mejra Dautović), žena čije je dvoje djece (ćerka Edna i sin Edvin) mučeno i ubijeno u logoru Omarska 1992. U poseti su bile: *Ervina Dabižinović* i *Ljupka Kovačević*, aktivistkinje Centra za žensko i mirovno obrazovanje 'Anima' iz Kotora.

Đulići, 26, 27. i 28. septembar

Đulići, 26, 27. i 28. septembar – susret feminističke etike brige - nastavak saradnje sa svjedokinjama na Ženskom sudu i podrška ženama.

26. septembar

26. septembar – **sijelo/druženje** koje je organizovala Lutvija, u kući svoje tetke. Prostor dnevne sobe je bio ispunjen ženama (**36 žena**) što

nas je prijatno iznenadilo. Sve je teže okupiti žene jer je društveno politička klima suviše kompleksna i nestimulativna, ali Suvada na svoj mirno-uporan način uspijeva da žene motiviše da učestvuju u borbi za pravdu (svjedoče i prisustvuju suđenjima ratnim zločinima u Sarajevu) a i da kvalitetnije žive - organizujući sastanke, sijela, zajednička putovanja i druženja. Bile smo na sijelu kod Lutvije, koja nas je sa svojim sestrama gostila bosanskim specijalitetima.

27. septembar

27. septembar: radile smo u prostoru udruženja 'Anima' koji je dopunjen novim stolicama i fotografijama i mirovnim porukama na zidovima. Učestvovala su **32** žene iz sela Đulići, Klise, Radave, Dubrave, Grbavci, Živinice, Šetići.

Tema je bila: **Roditeljstvo**

Voditeljka radionice: **Ljupka Kovačević**, jedna osnivačica Centra za žensko i mirovno obrazovanje 'Anima', feministička terapeutkinja Ženskog suda

Kroz pokušaj definicije roditeljstva (sve su isticale brigu, muku i odgovornost) i skoro potpuno saglasje (s izuzetkom dvije žene) o tome da se roditeljstvo uči.

Razgovarale smo o roditeljskim porukama i izostanku obrazovanja o roditeljstvu tokom školovanja. Uglavnom su sebe ocijenile dobrim roditeljicama i istakle svoju poziciju – jedinog roditelja (njihovi muževi su ubijeni u ratu) i da su bile primorane da obavljaju obje uloge i da obezbijede egzistenciju i razvoj svoje djece. Istakle su da je za roditeljstvo važno da su u tome učestvuju oba roditelja. Istakle su da nije bilo puno radosti, osim rijetkih trenutaka, u periodu rasta njihove djece, ali da su sada zadovoljne dostignućima i načinom života svoje djece, svjesne da su uslovi u kojima su djeca rasla i razvijala se, bili teški i ostavili traga.

Iskazale smo priznanje i podršku njihovim borbama i relativizovale njihovo osjećanje straha za posledice nedostatka drugog roditelja. Na kraju su sve odale priznanje sebi kao roditelju. Atmosfera u grupi je bila podržavajuća, a humor i radost su rezultirale nakon radionice.

Nastavak je bio na zajedničkoj večeri i prijatnom restoranu. Narednog dana (28. septembar) smo imale kraći susret, nakon čega smo se Ervina i ja (Ljupka) vratile u Crnu Goru.

Vršac/Vojvodina, 28. septembar i 22. novembar

Vršac/Vojvodina, 28. septembar i 22. novembar - poseta *Rosi Jakovljević*, svedokinji na ŽS, majci ubijenog vojnika (5.10.2004.); u poseti su bile: Melanija Aleksić, Ljiljana Radovanović, Violeta Đikanović, Staša Zajović (ŽUC) i Suvada Selimović, udruženje 'Anima' Đulići/BiH.

Ženski sud – slučaj Foča 26. juna 2023.

Ženski sud – slučaj Foča – Održan je u Beogradu **26. juna 2023.** godine u organizaciji Žena u crnom i Autonomnog ženskog centra su u Beogradu, u Prostoru Miljenko Dereta, uz podršku feminističkih grupa iz: BiH, Crne Gore, Hrvatske, saradnica ŽS, kao i umetničkih kolektiva iz Srbije. Ovom događaju je prisustvovalo oko sedamdeset

osoba (70), kako iz regije, tako i iz evropskih i vanevropskih zemalja.

Ženski sud – slučaj Foča bio je posvećen seksualnim zločinima jer je tokom rata u Bosni i Hercegovini (1992.-1995.), Foča je bila mjesto sistematskog seksualnog nasilja i silovanja u ratu u BiH. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju je prvi put na slučaju Foča utvrdio da se seksualno ropstvo smatra zločinom protiv čovečnosti. Ipak, i pored ove istorijski značajne presude, neki od seksualnih zločina nad ženama i muškarcima Foče, nažalost, nisu obelodanjeni niti priznati, već su prećutani i zaboravljeni...Ženski sud – slučaj Foča je nastavak borbe, zajedno sa ženama i muškarcima Foče za pravdu za žrtve seksualnih zločina u Foči i šire. Na ŽS – slučaj Foča svedočile su: Ilvana Konjo, Zenija Hajdarević, Halida Konjo Uzunović i Kemalemir Frašto, dok su saradnice ŽS tumačile politički kontekst na osnovu svedočenja.

Javne prezentacije Ženski sud – slučaj Foča: u ovom periodu održana je jedna (1) javna prezentacija:

Novi Pazar, 24. oktobar

Novi Pazar, 24. oktobar – Ženski sud- slučaj Foča

Javna prezentacija je održana u *Bošnjačkom nacionalnom vijeću* u prisustvu 72 osobe iz Srbije: Novi Pazar, Sjenica, Prijepolje, Priboj na Limu, Nova Varoš, Kraljevo, Pančevo, Novi Sad, Beograd; Kosovo (Priština); Crna Gora (Herceg Novi, Kotor i Podgorica).

Nakon uvodnih reči Fahrudina Kladničanina, Akademska zajednica 'Forum 10' iz Novog Pazara (koorganizatori ovog događaja) i Staše Zajović, Žene u crnom, Beograd prikazan je dokumentarni film **Ženski sud – feministički pristup pravdi: slučaj Foča** - projekcija dokumentarnog filma (42 min.) u režiji Marije Arandžević, produkciji Žena u crnom. Film govori o Ženskom sudu-slučaj Foča, održanom u Beogradu (26. jun 2023.).

Svedokinje na Ženskom sudu – slučaj Foča Halida Konjo Uzunović i Ilvana Konjo izrazile su zahvalnost ljudima u Novom Pazaru koji su im pružili gostoprimstvo i utočište nakon progona iz Foče. "Novi Pazar je moj drugi rodni grad. Iz Fočanskog pakla sam se ponovo rodila. 28.06.1964. sam rođena u Foči. Moje novo rođenje je bilo ovdje kad sam došla 28. juna 1992. Te scene topline i prijateljstva

ljudi u Novom Pazaru nikada ne mogu zaboraviti" (*Halida*). „Prošlo je više od trideset godina. Mi smo zahvalne što ste nam obezbjedili iz nakon progonstva iz Foče. Mi bismo završile u logorima, da nije bilo vas. Mi nemamo riječi da vam se zahvalimo" (*Ilvana*).

Potom su svedokinje i svedok govorile o značaju svjedočenja na Ženskom sudu – oslobađanju od krivice, prevazilaženju straha, sticanju samopouzdanja: 'Ja sam ponovo rođena sa ovim što smo uradile u ŽS'; "Nijedne sekunde nisam rekla sebi da to nisam trebala da svjedočim". Svedokinje su govorile o ličnom iskustvu, koje reprezentuje iskustva velikog broja žena: „Naše priče se sve podudaraju". I naravno, govorile su o dužnosti prenošenja istine: „Da se nikome više nikada ne ponovi ono što se nama desilo. Zamolio bih vas da prenosite dalje da se ne ponovi".

Prenosimo reči svedokinja i svedoka:

Halida Konjo Uzunović: „Svjedočenje na ŽS mene kao ličnost oslobodilo je svih okova nepravde, tuge, jada i čemera koji su se svalili na naša pleća. Sve do 2018. godine, kada sam prvi put sreća ŽUC i Stašu, kukavički sam šutjela i mislila sam da nikada neću imati dovoljno snage da iznesem sve ono što mi se dešavalo. Međutim, kroz poznanstvo sa njima, kroz druženje, ulile su ogromnu snagu i povjerenje u mene i volju da konačno progovorim. Shvatila sam da sve ono što se desilo nije bilo moja, nego tuđa sramota. Shvatila sam da ne treba da se stidim tuđe sramote. Toliko sam se ohrabрила i osnažila i oslobodila da na kraju je izašla i knjiga (*Orijent*), gdje je sve opisano. Ja sam ponovo rođena sa ovim što smo uradile u ŽS. Preponosna sam i prezahvalna svim ljudima koji su mi pomogli".

Ilvana Konjo: „Kada se pokrenuo proces ŽS, mislila sam da nikad neću progovoriti zbog odgoja, stida. Nije lako kada žena istupi i iznese javno. Nije jednostavno kako će se to odraziti na moju majku koja ima 86 godina, koja je vjernica, kako će se odraziti na moje dijete, na kompaniju u kojoj radim. Međutim, nijedne sekunde nisam rekla sebi da to nisam trebala da svjedočim".

Zenija Hajdarević: „Na ŽS smo dobili priliku, uz pomoć ŽUC-a da možemo pričati istinu. Naše priče se sve podudaraju".

Kemalemir Frašto: „Ja sam pokušao da progovorim u BiH 2011., ali sam naišao na nerazumjevanje. Halida me ohrabivala, pa sam upoznao Stašu. Ona mi je pružila priliku da uradim nešto što nisam znao da mi je bilo potrebno. Oslobodio sam se okova. Posle ovog svjedočenja više se ne osjećam krivim što nisam mogao majci da pomognem. Osjećam se da će nešto ostati iza mene, da generacije čitaju i uče. Da se nikome više nikada ne ponovi ono što se nama desilo. Zamolio bih vas da prenosite dalje da se ne ponovi“.

Svedokinje i svedok su govorile i o potisnutim, nepriznatim zločinima nad bošnjačkim narodom tokom Drugog svetskog rata kada su bošnjački civili bili izloženi etničkom čišćenju, mučenjima, silovanju od strane srpskih oružanih formacija (četnika). Prećutani nekažnjeni zločini ostavili su duboke transgeneracijske traume.

„U Drugom svjetskom ratu se ista stvar desila, ali se o tome nije smjelo pričati. Mi smo doživjeli istu stvar poslije pedeset godina“ (*Ilvana*); „U BiH je Foča stradalničko mjesto Bošnjaka. To sam slušala od svoje svekrve, mi smo doživjele isto. Mi Bošnjaci u BiH, kad je god bio neki rat, mi smo najviše stradali. Nikad niko nije za sve to bio procesuiran i osuđen“ (*Zenija*); „Naši roditelji i naši djedovi nisu smjeli da pričaju ono što im se desilo u Drugom svjetskom ratu, pa nam se zbog toga desilo devedesetih godina 20. vijeka“ (*Kemalemir*).

Iz razgovora sa publikom izdvajamo neke od utisaka prisutnih:

„Tragedija koju ste vi prošli se ne može opisati. Vaše svjedočenje je uput mladim generacijama. Vi ste uvijek dobrodošli u Novi Pazar“; „Želimo da vam damo podršku, da se zahvalimo na hrabrosti da nam ispričate. Svi Bošnjaci ovog grada su živjeli vašu muku i svi su pokušali da vam olakšaju muku“; „Vi ste večeras ovdje održali govor svijetu. U posljednjih trideset godina ono što nosite sa sobom imate suzu u oku, a to je najmoćnije na svijetu. Vi ste zadržali ljudskost u sebi. Ne mrzite, nego volite“; „Ljudi iz Pazara su uradili ono što su znali i mogli. Mi smo zajedno sa vama sve to preživljavali. Hvala vama što ste govorile. Da se pričalo ono što se dešavalo u Drugom svjetskom ratu, ne bi se ponovile devedesete“.

VIDEO AKTIVIZAM: TRANZICIONA PRAVDA

– FEMINISTIČKI PRISTUP

U cilju poboljšanja vidljivosti efekata različitih modela tranzicione pravde, posebno onog sa feminističkog stanovišta, koji promovišu Žene u crnom (ŽUC), tokom 2010. godine stvorena je grupa video aktivistkinja i aktivista, koja se osposobila za snimanje, montažu, digitalizaciju i postavljanje na internet video i audio materijala koji je prikupljen tokom redovnih aktivnosti ŽUC, da bi on, u formi kratkih filmova, postao dostupan široj javnosti.

U ovom izveštajnom periodu grupa je realizovala je:

- **Nikada nećemo zaboraviti genocid u Srebrenici** (9 min.)

– dokumentarni film reditelja *Vladimira Šojata* o akciji ŽUC-a *„Pogledaj se Srbijo u ogledalu – videćeš Srebrenicu!”* – 30 ogledala – 30 godina’ u Beogradu povodom 30. godišnjice genocida u Srebrenici.

KAŽNJIVOST ZLOČINA – PUT DO PRAVEDNOG MIRA: PRAĆENJE SUĐENJA U SPECIJALNOM SUDU

U ovom izveštajnom periodu održana su sledeća suđenja:

U ovom izveštajnom periodu održana su sledeća suđenja:

Suđenje za ratni zločin u Kravici – Pred *Većem za ratne zločine*/ Specijalni sud u Beogradu osam pripadnika Specijalne brigade Vojске Republike Srpske optuženi su za ratni zločin (ubistvo 1.313 Bošnjaka, u okviru srebreničkog genocida, 13. jula 1995. godine).

Da podsetimo: Optužnica za zločin u Kravici podignuta je početkom 2016. godine. To je bio početak najznačajnijeg suđenja pred Višim sudom u Beogradu/Specijalni sud, jer se radi o srebreničkom genocidu. Međutim, 14. jula 2017. godine, Apelacioni sud je doneo odluku da se poništi optužnica za ovaj zločin, koji inače nije kvalifikovan kao genocid, jer je podignuta u trenutku kad Tužilaštvo za ratne zločine/TRZ nije imalo glavnog tužioca. Suđenje je nastavljeno novembra 2017. godine, a ročišta se stalno odlažu zbog nepojavljivanja svedoka, neaktivnosti tužilaštva itd.

U ovom izveštajnom periodu održana su dva (2) ročišta:

11. septembar – Bez prethodnog objašnjenja, na današnji glavni pretres nije pristupio sudski veštak, doktor Vedo Tuco, pa je zbog toga glavni pretres odložen.

18. decembar – Na današnjem glavnom pretresu, svoj iskaz je dao sudski veštak, doktor Vedo Tuco iz Tuzle, koga je ispitivala stručna savetnica, dr. Marija Đurić. U njihovom međusobnom postavljanju pitanja i davanju odgovora, mogli smo da čujemo da je neosporno da postoji veza između lokaliteta masovnih grobnica i mesta zločina, ali je sporan broj, kao i broj tela koja su prebacivala iz primarne u sekundarne grobnice.

Suđenje Krunoslavu Fehiru

Krunoslav Fehir je priveden 15. juna 2025. na ulasku u Srbiju. Viši sud u Beogradu odredio je pritvor ovom državljaninu Hrvatske koga pravosuđe u Srbiji tereti za ratne zločine.

Okrivljenom se na teret stavlja izvršenje krivičnog dela Organizovanje i podsticanje na izvršenje genocida i ratnih zločina iz člana 145 stav 2 KZ SRJ.

Krunoslav Fehir je nekadašnji pripadnik policije i bivši pripadnik formacije „Branimirova osječka bojna” (BOB), a bio je ključni svedok na suđenju Branimiru Glavašu. U oktobru 2023. Glavaš je nepravosnažno osuđen na sedam godina zatvora za ratne zločine. To je ponovljeni postupak, nakon što je Ustavni sud Hrvatske 2015. godine iz proce-

duralnih razloga ukinuo pravosnažnu presudu, po kojoj je Glavaš osuđen na osam godina zatvora.

U ovom izveštajnom periodu, održano je pet (5) ročišta: 10. oktobra; 12. i 19. novembra i 2. i 10. decembra:

10. oktobar – Pred Višim sudom u Beogradu je održano pripremno ročište kojim je počelo suđenje Krunoslavu Fehiru.

Na narednom ročištu Tužilaštvo za ratne zločine je izmenilo optužnicu protiv Fehira, koga sada tereti za pripadništvo oružanoj formaciji „Branimirova osječka bojna“ (BOB), koja je protivpravno lišavala slobode, zastrašivala, ubijala i zlostavljala civile srpske nacionalnosti.

U prvobitnoj optužnici tužilaštvo je fokus stavilo na ubistvo srpskog civila Čedomira Vučkovića, ali je odbrana dostavila spise od pravosudnih organa Hrvatske koji pokazuju da je protiv Krunoslava Fehira u Hrvatskoj vođen i obustavljen postupak za isto krivično delo.

Ta optužnica je izmenjena, s obzirom da se osobi ne može dva puta suditi za isto krivično delo.

Krunoslav Fehir je na suđenju odbacio optužbe koje mu se stavljaju na teret. On je rekao da ga je otac Josip Fehir u junu 1991. godine mimo njegove volje odveo u Osnovnu školu „Ivan Goran Kovačić“ u Osijeku, gde je kao 16-godišnji mladić postao deo Glavaševe grupe.

Dokazni postupak zvanično je završen **2. decembra**, iznošenjem završnih reči Tužilaštva za ratne zločine i odbrane. Sudsko veće je presudu pročitalo **10. decembra**, kojom je optuženog proglasilo krivim i osudio na kaznu zatvora od šest meseci, uračunato mu je vreme koje je proveo u pritvoru, pa mu je ukinut pritvor i pušten je na slobodu.

Ostala suđenja – pored već navedenih, u ovom periodu pratile smo i sledeća suđenja:

Suđenje Miroslav Mika Aleksić za silovanje i seksualno zlostavljanje

Januara 2021. – nekoliko bivših polaznica škole glume „Stvar srca“ iznelo je optužbe za silovanje i seksualno zlostavljanje protiv svog bivšeg učitelja glume Miroslava Aleksića.

21. aprila 2021. – podignuta je optužnica protiv Miroslava Mike Aleksića. On je uhapšen i u pritvoru je proveo osam meseci, kada je pušten da se brani sa slobode.

Februara 2022. – počeo sudski postupak protiv Aleksića je posle više odlaganja i završnih pripremnih ročišta.

U ovom izveštajnom periodu održana su dva (2) ročišta:

30. septembar – Na današnjem glavnom pretresu nije pristupio optuženi Miroslav Aleksić. Njegov branilac je sudu dostavio novu medicinsku dokumentaciju o zdravstvenom stanju svog branjenika.

7. novembar – Na današnjem glavnom pretresu nije pristupio optuženi Miroslav Aleksić. Predsedavajući sudija je doneo odluku da glavni pretres odloži na neodređeno i naredio novo veštačenje zdravstvenog stanja optuženog. Od početka 2025. Aleksić nije došao ni na jedno od osam ročišta, navodno iz zdravstvenih razloga. Suđenje od početka prate opstrukcije 'ovo suđenje neće završiti, izgubile smo nadu u pravdu', kako su u više navrata izjavile žrtve.

Suđenja pobunjenim građanima/kama: aktivistima/kinjama studentskog pokreta, kao i raznih građanskih inicijativa protiv kojih režim vodi kampanju na raznim nivoima: režimski mediji (demonizacija, stigmatizacija, lažne optužbe...); krivično pravnom (suđenja za navodna prekršajna i krivična dela) u cilju zastrašivanja i odmazde protiv svih koji vode pravednu borbu protiv korupcije, organizovanog kriminala, nasilja...

Suđenje „novosadskoj dvanaestorki“

U Višem sudu u Novom Sadu, **24.11.2025.** godine, počelo je suđenje 'za pripremanje dela protiv ustavnog uređenja i bezbednosti Srbije i pozivanje na nasilnu promenu ustavnog poretka'. Sastanak u prostorijama Pokreta slobodnih građana/PSG-a (11.mart 2025.) pred veliki studentski protest 15. marta u Beogradu je prisluškivala je Bezbednosno informativna agencije/BIA, a meta napada je bila narodna poslanica PSG –a Anna Oreg, prisluškivana od strane BIA od maja 2025. u prostorijama PSG u Novom Sadu, tako su 'greškom' snimljeni aktivisti/kinje novosadske studentske organizacije STAV i PSG-a.

Taj razgovor je objavljen na svim režimskim televizijama, a šestoro ljudi je uhapšeno 14. marta.

Njih šestoro koji su optuženi je bilo prisutno u sudnici: aktivisti/kinja Pokreta slobodnih građana *Marija Vasić, Lado Jovović, Srđan Đurić, Mladen Cvijetić i Davor Stefanović i Lazar Dinić iz studentske grupe STAV.* Šestorici se sudi u odsustvu: aktivistima/kinjama organizacije STAV i studentima *Mili Pajić, Anji Pitulić, Doroteji Antić, Branislavu Đorđeviću, Jovanu Dražiću i Dejanu Bagariću,* koji se nalaze u inostranstvu.

Na početku glavnog pretresa, advokati odbrane su rekli da je 'optuženima već medijski presuđeno, da je postupak motivisan političkim a ne pravnim razlozima, da ovaj postupak ima nameru da se optuženi unapred proglase krivim'. Takođe su tražili izuzeće: javnog tužioca Višeg javnog tužilaštva u Novom Sadu Slobodana Josimovića, glavnog javnog tužioca Višeg tužilaštva u Novom Sadu Branislava Lepotića, apelacione javne tužiteljke Tatjane Lagumdžije i vrhovne javne tužiteljke Zagorke Dolovac. O tom zahtevu će odlučivati Visoki savet tužilaštva. Sudija je doneo rešenje da se glavni pretres odloži kako bi se donela odluka o zahtevima za izuzeće, a naredni je zakazao za 02.02.2026. Aktivisti/kinje ŽUC-a su pratili i pratiće ovo suđenje u znak solidarnosti sa optuženima, kao i sa organizacijama (STAV i PSG) sa kojima odavno sarađuju.

Suđenje „devetorici“, 8. decembar – Pred Višim sudom u Beogradu, počelo je suđenje devetorici studenata koji su uhapšeni nakon protesta na Vidovdan, 28.06.2025. 19. septembra Više javno tužilaštvo je podnelo optužni predlog zbog sumnje da su optuženi izvršili krivično delo „pripremanje dela protiv ustavnog uređenja i bezbednosti Srbije u vezi sa krivičnim delom pozivanje na nasilnu promenu ustavnog uređenja u saizvršilaštvu.“

Optužnim predlogom obuhvaćeni su Luka S. (22) iz Kragujevca, Bojo B. (23) iz Beograda, Lazar S. (21) iz Zaječara, Ivana M. (20) iz Smedereva, Dušana S. (23) iz Beograda, Dimitrija S. (22) iz Niša, Dimitrija D. (25) iz Niša, Nikole P. (22) iz Apatina i Luke D. (20) iz Valjeva.

Današnji glavni pretres je odložen zato što se na istom nisu pojavila dvojica optuženih, koji su bili sprečeni da dođu iz zdravstvenih razloga, o čemu su njihovi branioci sutkinji dostavili medicinsku dokumentaciju. Pre početka glavnog pretresa, ispred suda je održan protest.

Sledeći glavni pretres je zakazan za 02.03.2026.

(Integralni izveštaji o navedenim suđenjima možete naći na sajtu ŽUC-a)

SASTANAK MREŽE ŽENA U CRNOM

Sastanak Mreže Žena u crnom 10, 11. i 12. oktobra

Sastanak Mreže Žena u crnom održan je 10, 11. i 12. oktobra 2025. godine u Radmilovcu kod Beograda. Na sastanku je učestvovalo **77** osoba iz 28 gradova iz sledećih zemalja: Bosna i Hercegovina (Srebrenica, Sarajevo, Tuzla, Zvornik, Banja Luka, Mostar, Zenica); Crna Gora (Pljevlja); Hrvatska (Zagreb); Kosovo (Prizren/London); Italija (Bolonja); Nemačka (Berlin); Palestina (Ramala); Slovenija (Ljubljana); Srbija (Beograd, Kruševac, Novi Pazar, Novi Sad, Leskovac, Sombor, Subotica, Pančevo, Priboj, Bajina Bašta, Vlasotince, Prijepolje, Kraljevo, Ruma).

Petak, 10. oktobar

Minut ćutanja za one koje više nisu sa nama, za sve žrtve rata, izbeglice, žrtve prirodnih katastrofa...- Ukrajina, Gaza, Izrael, Avganistan, Sirija, Jemen, Palestina, Sudan, Kongo, Libija, Tigraj/ Etiopija, Mjanmar, Pakistan, Iran...

Tragedije u bivšoj Jugoslaviji: BiH: početkom oktobra 2024. na području Severne Hercegovine i srednje Bosne - katastrofalne poplave izazvane ilegalnim kamenolom, u kojoj je stradalo 27 osoba; **Novi Sad, 1.1.2024:** pad nastrešnice na Železničkoj stanici, ubijeno 16 osoba; Cetinje/Crna Gora, 1.1.2025: masovno ubistvo 12 osoba; Kočani/Makedonija: u požaru u diskoteci poginulo 59 osoba...

Predstavljanje učesnika/ca, dogovor o radu

Tranziciona pravda – feministički pristup

Seksualno nasilje u ratu – prenos traume sa majke na dete

(Sexual Violence in Wartime – Transmission of Trauma from Mother to Child)

Istraživanje predstavila: **Feride Rushiti**, lekarka, osnivačica i direktorka, Centar za rehabilitaciju preživelih torture (Kosova Rehabilitation Centre for Torture Victims/KRCT), Priština, Kosovo; moderirala: **Sanja Pavlović**, Autonomni ženski centar, Beograd.

U uvodnom delu Feride Rushiti je upoznala prisutne sa pružanjem podrške izbeglicama sa Kosova u Albaniji u (gde je boravila na specijalizaciji za gastroenterologiju). Rushiti je kazala da je kao lekarka upoznala žrtve seksualnog nasilja, ali je *'trauma žrtava seksualnog nasilja bila obojena tišinom. Žrtve su dolazile tražeći različite vrste medicinske pomoći, ali o iskustvu seksualnog nasilja nisu govorile, jer su pre svega osećale ogroman stid i krivicu zbog toga što im se desilo.'*

Potom je navela da 'Kosovo nema zvaničnu statistiku, ali prema procenama međunarodnih organizacija, silovano je oko 20.000 žena i muškaraca. Oko 2.200 osoba dobilo status preživelih seksualno nasilje u ratu. Država je sa svojim institucijama ćutala. Društvo je stigmatizovalo preživele. 2014. godine, donet je Zakon kojim se priznaje status žrtvama seksualnog nasilja u ratu. Ovo je najnevidljiviji bol u našem društvu.'

Potom je govorila o osnivanju *Kosovskog centra za rehabilitaciju žrtava torture/KRCT*, o aktivnostima: pružaju psihološku, medicinsku i socijalnu rehabilitaciju za žrtve torture, za žrtve seksualnog nasilja tokom rata, za tražioce azila, za prisilno raseljene osobe, i za decu koja dolaze iz konfliktnih zona; zagovaramo zakonske promene, obezbeđujemo pravnu pomoć; radimo strateške stvari i kampanje podizanja svesti itd.

O istraživanju *'Seksualno nasilje u ratu – prenos traume sa majke na dete'* (Sexual Violence in Wartime – Transmission of Trauma from Mother to Child), Feride Rushiti je naglasila: 'Ovo je prvo istraživanje koje se bavilo prenosom traume iz biološke epigenetske perspektive.

Uzimale smo uzorke krvi i merile smo nivo kortizola, hormona stresa. Kod majki koje su imale PTSP, tokom trudnoće, deca koja su rođena iz te trudnoće su takođe imala povišen nivo kortizola (hormona stresa) od 15% za razliku od one dece koja su rođena od majki koje nisu imale PTSP, taj nivo je bio 3%. U istraživanju je učestvovalo 200 žena, 120 žena i 120 dece koja su rođena nakon rata (nisu rođena iz čina silovanja, imali su od jedne do 18 godina). Ono što im je zajedničko jeste da su njihove majke bile izložene seksualnom nasilju tokom rata.

Prva faza istraživanja, koja je započela 2019., pokazala je sledeće:

- 72% žena je imalo izražene PTSP simptome tokom trudnoće.
- 65% žena je i dalje patilo dvadeset godina nakon rata.

Ove žene su u toku rata imale od 11 do 37 godina. Istraživanje je pokazalo da proces traume može da bude reverzibilan. Ukoliko se trauma prenosi na ovaj način, to može da bude ukoliko se radi sa porodicama i sa decom, nivo kortizola može da opadne. To je pozitivan deo koji daje nade, druga faza istraživanja od 2020. do 2023. rađena je sa 64 porodice, naglasila je Rushiti.

F. Rushiti je zaključila svoje izlaganje: *'Trauma je prenosiva, ali takođe je isceljenje moguće i prenosivo. Ako imamo dobre mere intervencije i terapijske procese, možemo uticati na prekid transgeneracijske traume. Kada pružamo sigurno mesto za majku, kada pružamo usluge isceljenja, mi ne pružamo te usluge samo jednoj osobi, nego je pružamo zapravo čitavim generacijama.'*

Diskusioni kutak: „Kuda i kako dalje“

Vidovdanski studentski skup (28. jun 2025.): Građanska neposlušnost ili nacionalistička lojalnost? – panel diskusija

Učestvovali/e:

Rade Veljanovski, Beograd, Beogradskog univerziteta u penziji

Snežana Jakovljević, Kruševac, udruženje 'Peščanik'

Biljana Stojković, Beograd, profesorka Biološkog fakulteta, funkcionerka Demokratske stranke

Teo Taraniš, Akademska inicijativa 'Forum 10', Novi Pazar

Vladimir Jevtić, profesor istorije, aktivista Mreže ŽUC-a, predsednik Izvršnog odbora opštinske organizacije Stranke pravde i slobode, Bajina bašta

Vesna Pešić, sociološkinja i aktivistkinja iz Beograda

Moderirali: Fahrudin Kladničanin i Staša Zajović

Ključne tačke učesnika/ca panela:

Dostignuća studentskog pokreta su impresivna ('oslobodili su ljude od straha'; 'studenti su postali najvažniji društveni akter promene'; studenti su probudili solidarnost širom Srbije); 'studentski pokret je uradio mnogo: zainteresovao je ljude za neposrednu demokratiju u Srbiji'; 'studentskog pokreta na interetničke odnose, posebno između Srba i Bošnjaka'; 'uprkos svim izazovima a uz ogromne napore, studentski pokret je uspeo da sačuva jedinstvo akcije' itd.

Studentski pokret je ideološki veoma heterogen: 'studenti nisu nimalo homogena grupa. Istraživanje FPN-a, od pre nedelju dana je pokazalo da je 2/3 studenata evropski orijentisano, ali u studentskom pokretu postoji glasna nacionalistička manjina...'

Najviše prostora bilo je posvećeno studentskom skupu 28. juna:

Vidovdanski studentski skup pružio je prostor desničarskim idejama – zagovornicima nacionalističkih ideja, kosovskog mita, antievropskih stavova...

Milo Lompar (profesor Filološkog fakulteta u Beogradu) je najavljen kao čovek koji čuva srpsku dušu i nacionalni identitet i srpsku tradiciju i to mi je zasmetalo, o tome sam i pisao. I to što studentski pokret kaže da svi možemo da se ujedinito, i zvezda i kokarda i krst!. Na studentski pokret se vrše razni uticaji. Imam utisak da će akumulirana energija promena, koja jeste na površini građanska, proevropska, demokratska, još jednom da se razbije o kosovski zid. (Rade V.)

'Kao da smo se vratile unazad. Nacionalizam je sveprožimajući' (Snežana J.).

'Uvek je nacionalistička manjina glasna. O učesnicima Vidovdanskog skupa su odlučili plenumi koji su se bavili kosovskim mitom. Studenti silne snage ulažu da se održe kao pokret i kao mreža. Dovoljno su studenti mudri da ne dozvole da sukob dovede do raspada studentskog pokreta. Studenti su skloni da furaju tradicionalne vrednosti, što ne znači da su nacionalisti i desničari' (*Biljana S.*).

'28. jun se pretvorio u nacionalističku lojalnost. Demokratski orijentisana javnost u Srbiji se se pita gde su studenti, jesu li nestali, potonuli u nacionalistički narativ? Društvo je dominantno nacionalističko, to prevladava i među studentima. Novi Pazar je postao jako popularan, jer je bio jedina kontrateža Vidovdanskoj Srbiji. Samo su tu pokazane promene u vrednosnom smislu' (*Teo T.*).

'Taj 28. jun doživim kao neki žal za nacionalističkim resentimanom. To ipak nije samo taktika, tu ima ideologije i uverenja' (*Vladimir J.*).

'Ako studenti ne mogu da kažu da su Albanci napravili državu, ako ne priznajemo realnost, mi ćemo ponovo da dobijemo autokratu. Od tih mladih ljudi očekujemo da naprave neki prodor. Ko će ako neće mladi? Ako ostane ta paradigma, neće biti demokratije' (*Vesna P.*).

'Mi moramo da menjamo svest iznutra. Mi moramo da ljudima objasnimo da Kosovo nije deo Srbije' (*Nikola Krstić*).

'Nije u pitanju samo nacionalizam, nego i rasizam, kada je u pitanju albanski narod' (*Sanja Pavlović*).

Tokom ovog panela bilo je takođe reči o neophodnosti zajedničkog delovanja različitih društvenih i političkih aktera, ali i o tome da studentski pokret treba da bude jedna lista kojoj će se priključiti političke partije itd.

HOR RUK – penzionersko- omladinski hor, Beograd (koncert zajedno sa publikom-učesnicima/ama skupa)

"Ramizovo ljeto" – projekcija dokumentarnog filma (90 min.) o Ramizu Berbiću, mirovnom aktivisti, pjesniku iz Donje Obodnice kod Tuzle, aktivista Mreže ŽUC. Autor filma: Dejan Kožul, u produkciji medijske produkcijske kompanije K.U.P.E.K (Kulturno-umjetnički program edukativnog karaktera) 2025.)

Subota, 11. oktobar

Prva sesija, 30. godina od Dejtonskog mirovnog sporazuma: Bosna i Hercegovina u raljama Srbije, Hrvatske, međunarodne zajednice...

Učesnici/e:

Tanja Topić, novinarka i politička analitičarka, Banjaluka/BiH

Suvada Selimović, Udruženje 'Anima' Đulići/BiH

Štefica Galić, novinarka i aktivistkinja za ljudska prava, Mostar/BiH

Boris Pavelić, novinar i mirovni aktivista, Zagreb/Hrvatska

Dragan Stojković, MOST ART JUGOSLAVIJA –

udruženje za kulturu povezivanja, Zemun

*Moderirali: Fahrudin Kladničanin, Akademaska inicijativa 'Forum 10',
Novi Pazar i Staša Zajović, Žene u crnom, Beograd*

Dejtonski sporazum – mir odozgo-odsustvo oružanog sukoba, uz strah od novih sukoba; legalizacija etničke podele; teritorijalne, političke pretenzije Srbije i Hrvatske prema BiH; nekažnjivost ratnih zločina i svih vidova nepravdi; etničke barijere, strah od novih sukoba; nefunkcionalan politički sistem: korupcija, pljačka javnih resursa...

Zajedničke tačke u iskazima učesnica/ka ove sesije:

- Dejton je zaustavio rat, ali ustav i politička struktura Dejtona stvaraju trajni sukob. Država je podjeljena na entitete po etničkom ključu (*Štefica*).
- Dejton je nagradio dvije agresivne politike prema BiH: jednu apsolutno, srpsku, a drugo djelimice, hrvatsku. To traje i danas (*Boris*).
- Dejtonski sporazum je zaustavio upotrebu oružja, ali BiH i dalje ratuje. BiH je kolonija Hrvatske i Srbije (Ramiz Berbić, Donja Obodnica kod Tuzle).
- Imamo tri nezadovoljne političke strukture u BiH: srpsku koja je nezadovoljna jer nije dobila državu da se može pripojiti Srbiji; hrvatska strana nezadovoljna jer nema trećeg entiteta, od tog sna nisu odustali; bošnjačka strana žali jer ne može da stvori državu u pravom smislu (*Tanja*).
- Politika srpskog sveta je politika svih ratnih ciljeva koji su postojali od 1991., i koji su se realizovali statusom Republike Srpske, a cilj je razbijanja države BiH, između Srbije i Hrvatske (*Dragan*).
- Građani BiH žive u svakodnevnom strahu od izbijanja novog sukoba i to je tenzija gdje smo kao tempirane bombe, gdje se postavlja pitanje kada ćemo eksplodirati? (*Tanja*).
- U Mostaru nikada nije prestala odvojenost, funkcioniše u institucijama. Imate sve duplo. Dvije zone uticaja: Stranka demokratske akcije/SDA i Hrvatska demokratska zajednica/HDZ. To je cementirana podjela BiH: nemate zid, ali kud god da krenete, vi udarate u zid. Aparthejd sistem u školama: dvije škole pod jednim krovom, dva programa, jedan je bosanski, a drugi hrvatski. Djeca nemaju nikakve zajedničke aktivnosti, ne sreću se. (*Štefica*).
- Mi živimo noćnu moru Dejtonskog mirovnog sporazuma: ne mogu u Banja Luku otići javnim prevozom, jer ne postoji. Imam auto pa mogu, ali moram da imam sredstva da odem i slušam žene. U Dejtonu nije bilo žena. Kad je jedna žena ubijena, policija je krenula u potjeru za počiniocem, ali je morala

da stane, jer nije mogla da pređe entitetsku granicu. Našim državama hodaju ubice... Hoće li ovo ikad prestati? (*Selma, Sarajevo*).

- 'Patriotska' pljačka: ogromna javna sredstva i novac iznešeni su van države BiH, uglavnom na Zapad (*Tanja*).
- Hrvatska je prekinula sa istragom protiv ratnog zapovjednika u Mostaru Zlatana Mije Jelića, optuženom za ratne zločine u logorima. Hrvatskim organima tužilaštvo BiH je poslala jako argumentiranu optužnicu od 2.000 stranica, a 200 svjedoka, su bili spremni da svjedoče protiv Z.M. Jelića (*Boris*).
- Dva političara iz RS su priznali (2006.) da je u Srebrenici počinjen genocid, a su to kasnije opovrgli (*Tanja*).

Dejtonski sporazum je doveo do prestanka rata, a najvažniji učinak je povratak kući – ostvaren ostvaren bez podrške države, nego isključivo naporima žena-povratnica; međutim u mnogim delovima BiH nije bilo povratka...

- Kad smo čuli da je potpisan mirovni sporazum, mi smo vrištale od sreće što je rat stao, da svako može da se vrati svojoj kući! Najbitnije je da je rat stao. Samo da je mir, samo da se ne puca. Mi smo kuće obnavljale sve svojim sredstvima. Mi nismo dobijali pomoć od RS. Same smo se borile (*Suvada*).
- Tačno je da je jedna od ključnih tačaka Dejtonskog sporazuma povratak. Od 20.000 koliko je protjerano, trenutno u Foči ima samo osam bošnjačkih porodica, o čemu nam stalno govore žene i muškarci protjerani iz Foče' (*Stasa*).

Prvenstveno politička, ali i ekonomsko-socijalna situacija dovela je do dramatičnog demografskog opadanja, odliva mozgova, naročito mladih stručnjaka u postratnom periodu...

- Polovina stanovništva BiH je otišla – 30 godina nakon Dejtonskog sporazuma. Od 1997. do danas, sa prostora RS do danas je otišlo 500.000 stanovnika. 1991. na tom prostoru je živjelo 1. 300 000 ljudi (*Tanja*).
- Ova politička situacija je otjerala ljude iz BiH. Nesigurnost plaši ljude (*Suvada*).

Mirovni sporazumi najčešće ne donose mir – mir se postiže odozdo, zajedničkom borbom za istinu i pravdu, poverenjem i saradnjom, zajedničkim inicijativama protiv podela i granica jer 'Mir je isuviše važan da bi se prepustio političarima' (Džon Lenon)

- Dodikova kampanja za odvajanje RS je bila odlična stvar za otrežnjenje jednog djela građana. Zahvaljujući dijelu aktivista, pripadnika pokreta za Pravdu i red, građanima je objašnjeno da svakog dana oko 6.000 Srba ide na posao u Sarajevo. Ljudi od toga žive, izdržavaju svoje porodice. To je bila prelomna tačka da se ljudima pokaže da je BiH jedna država (*Tanja*).

- Postoji potencijal koji nije vidljiv: to su ljudi koji sarađuju bez obzira na državnu politiku (*Dragan*).
- Mi smo radili sa djecom iz Srebrenice, Bratunca, Orašja. Trebalo je dvije godine da ih roditelji puste da dođu u Tuzlu. Majke su čekale djecu sa strahom šta se desilo. Djeca nikada nisu prešla 50 kilometara. Djeca su govorila da smo mi isti ljudi. Mora se raditi na transgeneracijskim traumama (*Jasna Zečević, Tuzla*).
- Treba dati šansu građanskoj opciji u BiH (*Štefica*).

Druga sesija, **Bosna i Hercegovina u raljama međunarodne zajednice**

Učesnici/e:

- **Rada Žarković**, Insieme (Zajedno – poljoprivredna zadruga), Bratunac/Sarajevo
- **Nidžara Ahmetašević**, Sarajevo, novinarka, istraživačica, aktivistkinja
- **Sonja Biserko**, Helsinški odbor za ljudska prava, Beograd

Moderirali: *Ljiljana Spasić, Pančevo, aktivistkinja Građanske akcije i Mreže ŽUC-a i Nikola Krstić, slobodni novinar, Beograd*

O ulozi međunarodne zajednice govorili/e su svi učesnici ove sesije, kao i učesnici/e diskusije nakon uvodnih izlaganja. Iskristalisala su se sledeći stavovi:

Kritika međunarodne zajednice, međunarodne pomoći

– konkretne zamerke:

- **Dejtonski sporazum je 'zarobio' BiH, svodeći je polu/protektorat; Ured visokog predstavnika/Office of High Representative-OHR/ deluje na netransparentan, nedemokratski način; međunarodne organizacije (OSCE) podstiču i održavaju etnički aparthejd, etničke barijere su i plod nepoverenja između lokalnih elita i lokalnog stanovništva...**

'Mi smo zarobljenici Dejtonskog sporazuma, mi taj dokument nemamo na našem jeziku, nego samo na engleskom' (*Rada Žarković*).

'BiH je poluprotektorat. Dejtonski mirovni sporazum je kreirao tvorevinu koja opstaje kao imitacija države u kojoj oni izvana imaju veću moć od svega što je unutra. BiH nije država, mi nemamo ustav, mi imamo Dejtonski mirovni sporazum. Međunarodnu zajednicu predstavlja Ured visokog predstavnika i razne organizacije. Bilo koja odluka BiH vlasti može biti poništena, promijenjena odlukom visokog predstavnika. Izbor tog predstavnika je krajnje netransparentan, niko ne zna kako se bira visoki predstavnik, ni ko ga tačno imenuje...'(*Nidžara Ahmetašević*).

'1997. je proglašena godinom povratka. Nažalost, ona nije bila uspeš-

na, jer su se ljudi vraćali u svoje entitete i time su dodatno cementirali etničku podjelu BiH. Lokalne elite nisu bile spremne ni na kakve kompromise. Nažalost, imamo i dalje insistiranje na nacionalnim agendama, pre svega srpske i hrvatske. To slabi uticaj međunarodne zajednice (*Sonja Biserko*).

'Dvije škole pod jednim krovom je odluka koju je nametnula međunarodna zajednica. OSCE je napravio dvije škole pod jednim krovom i mi to ne možemo razoriti' (*Nidžara*).

'Ja i jako puno žena same sebi uskraćujemo određena politička prava zato što ne želimo da nam se nameću određeni identiteti. Moj identitet je građanka BiH. Nacionalno sam Bosanka i Hercegovka. Ja kao takva i sebi i svojoj ćerki onemogućavam da nekada budemo birane. Ja svoju ćerku učim onako kako je mene učila majka, a nju njena majka' (*Selma Hadžihalilović, Sarajevo*)

- **Slabljenje uticaja međunarodne zajednice na Zapadnom Balkanu: stabilokratija umesto demokratije; jačanje toksičnog ruskog uticaja; secesionizam, istorijski revizionizam, zavera nacionalističkih elita protiv građana...**

'2008. godine dolazi finansijska kriza i Zapad se okreće sebi i ostavlja ceo prostor, deluje po inerciji. Međunarodna zajednica je tolerisala ponašanje Dodika i Vučića. U Srbiji jača revizionistički pristup poraza iz devedesetih. Tome kumuje Rusija. Počinje se sa idejom integrisanja Republike Srpske/RS u Republiku Srbiju. Ona je u dobroj meri integrisana - oko 80%. Kada Kosovo proglašava svoju nezavisnost (2008.) Dodik polako počinje sa secesionizmom, to je politika koju podržava Rusija. Ponovo postajemo geostrateški prostor gde se velike sile sukobljavaju preko naših leđa. Zapadni Balkan je na neki način ogledalo slabosti, pre svega Evrope. Ono što je postignuto ide u regresiju, nacionalne elite ponovo se hvataju nacionalizma' (*Sonja B.*).

- **Za međunarodnu zajednicu BiH ima ulogu da spreči odlazak u Evropu migranata i izbeglica iz zaraćenih područja i to putem nasilja, progona, deportacija; EU sebe abolira od odgovornosti za genocid u Gazi i krajnje nepovoljnim statusom izbeglica u BiH i celom Balkanu ('Cijeli Balkan dobija ponovo lošu ulogu u Evropi. Mi za njih radimo prljave poslove...')**

'Protektorat u BiH će postojati sve dok Zapad ima koristi od naših prostora. U ovom trenutku jedino zašto je BiH korisna međunarodnoj zajednici je da držimo granice zatvorenim, da mlatimo i deportujemo migrante.

Mene je strah da će Zapad evakuisati ljude iz Gaze. U trenutku kada ih dovode, oni ne dobijaju nikakav status koji njima omogućava slobodu kretanja i normalan život. Oni će zauvijek biti zarobljeni u BiH. Mi u ovom trenutku imamo 200 ljudi u BiH koji su evakuisani u protekle dvije godine, što je prilično veliki broj, jer nijedna mnogo jača zemlja nije primila toliki broj. U BiH svake sedmice dolaze ljudi iz Gaze,

koji ulaze na studentske vize itd. Migranti nisu uzrokovali krizu, nego zemlje koje su zatvorile granice. To nije migrantska, nego politička kriza. EU će podržavati Vučića sve dok on zadržava migrante. Mi u BiH imamo logore u kojima držimo migrante koji nisu bijeli ljudi. Mi smo imali logore i mi dozvoljavamo ponovo da neko pred našim očima zatvara ljude u logore. U tim logorima oni tuku ljude, a mi o tome ne pričamo' (*Nidžara A.*)

- **Ogroman deo oficijelne međunarodne pomoći namenjen je birokratskim strukturama predstavnika međunarodne zajednice, u funkciji njihovih ekonomskih privilegija i bogaćenja; međunarodne elite, u sadejstvu sa vlastima u BiH, otuđeni su od problema i potreba građana/ki...**

'Preko 85% međunarodne pomoći za BiH bilo je namijenjeno strukturama i platama međunarodnog osoblja. Od ostatka - 15%, ne znam koliko je stizalo do naroda, jer su tu postojale velike organizacije koje su se u to ugrađivale. Taj sistem međunarodne pomoći je uglavnom išao preko struktura vlasti u BiH. U tim projektima međunarodni koordinator ima ogromnu platu, a ljudi na terenu su imali 200 eura, jer je kod nas plata 200 eura. Postoje stranci koji žive u Sarajevu, 20, 30 godina. Njih ništa ne zanima. Nisu ni pokušali da shvate. Oni malo malo pa rade, pa na odmor/retreat. Moraju spiskat pare zato što su neprofitni. Mijenjaju kompjutere na pola godine' (*Rada Ž.*).

- **Alternativna međunarodna pomoć najbolji je primer internacionalističke solidarnosti, izgradnja mira odozdo, putem inteetničke saradnje, poverenja...**

'Ja se bavim obnovom tradicionalne proizvodnje. Došao nam je jedan inženjer iz Italije i sve to radio svojim novcem. Naše drugarice i drugovi, prvenstveno iz Italije, pomagali su nam, podržavali nas. Zajedno su se pravile kuće, išlo se na mobe. Vrijeme će pokazati da na našem primjeru međunarodna solidarnost zaista funkcioniše. Za sve ove godine, žene i muškarci, različitog etničkog porijekla, rade zajedno, nikad na nacionalnoj osnovi nije se desio ni najmanji problem' (*Rada Ž.*)

- **Pozitivni učinci delovanja međunarodne zajednice (Haški tribunal, izgradnja institucija, zajedničke registrarske tablice...)**

'U periodu od 2000. do 2008. godine EU puno ulaže u izgradnju države, državnih institucija, vojske, policije i to je bio najproduktivniji deo. Uspostavljena je zajednička vojska i zajednička policija. To je stvorilo neki državni okvir, koji je bio potpuno razoren tokom rata. U tom periodu je važna saradnja sa Haškim tribunalom. To je bio najbolji deo njegovog rada, jer se desio najveći broj presuda' (*Sonja B.*).

'Puno toga je međunarodna zajednica uradila. Bez međunarodnog predstavnika ništa ne bi moglo da se uradi i ostaće tako sve dok se

građani ne pomjere. Jedino gdje sam vidjela akciju građana vezano je za LGBT - uspjeli da se izbore za paradu ponosa' (*Mensura Mikijelj*).

'Visoki predstavnici u BiH za sve ove godine su napravili jednu pozitivnu stvar. To nije mala stvar. To su zajedničke registarske tablice gdje se ne vidi ni grad, ni entitet' (*Rada Ž.*).

- **Alternative postoje: Ne u naše ime – poruka predstavnicima međunarodne zajednice i lokalnim elitama: umesto paternalizma i viktimizma, slušati i uvažavati glasove na terenu; građani regiona prelaze i prevazilaze granice, neophodno je da se organizuju i konsoliduju; studentski pokret u Srbiji nosi novi duh vremena; najviše instance vlasti – globalne, regionalne, lokalne – moraju, pri donošenju odluka, uvažavati dragoceno iskustvo i znanje žena koje su preživjele rat...**

'Mi moramo naći način kako ćemo odlučivati o sebi. Ja mislim da je vrijeme da nakon trideset godina o BiH pričamo drugačije i da o njoj pričamo mi ljudi iz BiH. U BiH je nebitno ko je ko. Mi živimo skupa. Ja predajem na fakultetu i ne znam ko je ko. Djeca dolaze sa raznih strana i ona su tu došla da nešto nauče. Ja imam pravo da odlučujem o svom životu bez visokog predstavnika' (*Nidžara*).

'Građani ovog regiona imaju želju za prevazilaženjem granica, ali im elite to ne dozvoljavaju držeći ih u tim torovima, drže svoje pozicije, i istovremeno komuniciraju sa svim elitama u regionu. To je jedna zavera protiv građana regiona. Studentski protest u Srbiji nosi novi duh vremena. Vrlo je važno da se mi u regionu konsolidujemo i organizujemo i međunarodna zajednica će to sigurno pozdraviti' (*Sonja*).

'Nas nigdje nema u međunarodnoj zajednici zato što ne žele tamo da nas puste. Ovo što mi pričamo njima nije vrijedno. Mi koje smo preživjele rat, znamo šta je glad i šta je strah. Mi smo preživjele genocid. Naša iskustva i naše naučene lekcije su vrijedne da budu raspravljane na najvišim nivoima donošenja odluka. Za žene ne postoje prepreke. Meni je više nepodnošljivo da drugi pričaju o meni bez mene' (*Selma H.*).

Žensko iskustvo i vizija mira i feministička kritika Dejtonskog sporazuma

Sažetak

Panel „**Mirovni sporazum odozgo – feministička kritika Dejtonskog sporazuma; doprinos ženskih organizacija u izgradnji mira i zadovoljavanju pravde za žene**“ okupio je iskusne feminističke i mirovne aktivistkinje iz Bosne i Hercegovine, čiji višedecenijski rad predstavlja najvažniju infrastrukturu podrške ženama preživjelim rat i nasilje

Učesnice:

Selma Hadžihalilović, Fondacija CURE, Sarajevo

Lejla Hadžimešić, međunarodna konsultantkinja nemačke fondacije medica mondiale, Sarajevo

Irma Šiljak, Medica Zenica

Jasna Zečević, direktorica organizacije VIVE žene, Tuzla

Panel su moderirale: *Marijana Senjak (Ženska soba, Zagreb; feministička terapeutkinja Ženskog suda) i Margareta Bašaragin (Ženske studije i istraživanja, Subotica).*

Razgovor polazi od stava da se mir ne uspostavlja niti završava potpisivanjem mirovnog sporazuma. Mir je proces koji mora biti ukorenjen u iskustvima onih koji/e su ga proživeli/e. Feminističke autorice Gorana Mlinarević i Nela Porobić (2021) ističu da je Bosna i Hercegovina „već više od 25 godina talac nametnutog i manjkavog mirovnog sporazuma koji je oblikovao političke, ekonomske i društvene odnose u korist moći, a na štetu građanki i građana“. Dejton je uspostavio okvir koji je garantovao prekid rata, ali je ignorisao specifične posljedice nasilja nad ženama, njihove potrebe u mirovnim procesima i dugoročnu društvenu reparaciju.

Panel je jasno pokazao da je žensko iskustvo rata i mira potpuno odsustvovalo iz procesa donošenja odluka, a da žene i danas snose najteže posljedice strukturalnih nejednakosti ugrađenih u Dejton.

Sagovornice deluju više od tri decenije na pružanju podrške ženama koje su preživele rat, seksualno nasilje, torture i progon. Njihove organizacije (medica mondiale, Medica Zenica, VIVE žene i Fondacija CURE) izgradile su modele psihosocijalne podrške, terapije traume, rehabilitacije, institucionalne saradnje, zagovaranja reparacija i mreža podrške žrtvama i svedokinjama na sudovima – često bez systemske podrške države.

Kroz rad u više ženskih organizacija i koordinaciju Mreže žena BiH, **Selma** radi na političkoj participaciji žena, zagovaranju ženskih ljudskih prava i miru. Ona ističe da su ženske organizacije bile ključne u otvaranju političkog prostora za ženski glas, jačanju vidljivosti nasilja i traume, zagovaranju institucionalnih mehanizama rodne ravnopravnosti i očuvanju multietničke saradnje u vremenu etnonacionalnih podela.

Kao konsultantkinja medica mondiale i stručnjakinja za ljudska prava, **Lejla** je analizirala Dejtonski sporazum iz perspektive međunarodnih standarda. Njena ocena je da Dejton nije doprinio ostvarivanju ženskih ljudskih prava, nego je stvorio krute etničke i političke okvire koji otežavaju njihovu zaštitu. Takođe je naglasila da međunarodni standardi često postoje samo na papiru, ali se ne primjenjuju. Ključne promjene su izborile upravo ženske organizacije kroz uporno zagovaranje, izveštavanje i saradnju sa UN, Amnesty Internationalom i drugim međunarodnim akterima.

Irma donosi iskustvo tridesetogodišnjeg rada sa ženama i decom preživelim nasilje u ratu, porodici i društvu. Ističe doprinose ženskih

organizacija u zagovaranju prava na obeštećenje za žene koje su preživele seksualno nasilje, važnost izgradnje mreže podrške žrtvama i svedokinjama u sudskim procesima kao i neophodnost razvijanje multidisciplinarnog modela podrške (psihološka, medicinska, pravna, ekonomska).

Kao dugogodišnja direktorica organizacije VIVE žene, jednog od najvažnijih centara za terapiju i rehabilitaciju ratnih trauma u BiH, **Jasna** stavlja akcenat na ulogu koju institucionalna saradnja i izgradnja sistema podrške imaju u radu sa ženama povratnicama i žrtvama torture. Zalaže se za razvoj stalnih radnih grupa i zagovaračkih mreža i konstantnu borbu za priznavanje prava civilnih žrtava rata, posebno preživjelih silovanja.

Sagovornice dele snažan emotivni i politički motiv za rad:

- **Lična iskustva, susreti sa bolom žena koje su preživele rat, osećaj odgovornosti i feministička etika brige i solidarnosti. Sve ističu da je rad traumatičan, ali i duboko smislen.**

Ključni zaključci o posledicama Dejtonskog sporazuma na ženska ljudska prava su sledeći:

- **Dejtonski sporazum je zaustavio rat, ali nije doneo mir, posebno ne ženama. Pošto je kreiran „odozgo“, bez učešća žena i civilnog društva, Dejtonski sporazum je zanemario ratno seksualno nasilje, civilne žrtve rata, reparacije, strukturalnu i sistemsku rodnu diskriminaciju, potrebe žena u povratničkim zajednicama i dugoročne psihosocijalne posledice rata.**

O učincima, konkretnom doprinosu ženskih organizacija, kao i o izazovima sa kojima se u posleratnom periodu suočavaju, sagovornice su kazale:

- **Ženske organizacije, a ne država, izgradile su glavne mehanizme podrške preživelim;**
- **Potrebe i izazove danas u vezi sa dugoročnim posledicama i efektima Dejtonskog sporazuma: pogoršanje socijalne i ekonomske situacije, rast nasilja u porodici i zajednici, nedostatak institucionalne odgovornosti, neravnopravna dostupnost pravde, teškoće žena povratnica u podeljenim zajednicama kao i rastuće siromaštvo i nestabilnost.**

O budućim koracima za izgradnju mira odozdo, učesnice panela su navele i preporučile:

- **Neophodni budući koraci za izgradnju mira odozdo: uključivanje žena u mirovne procese;**

- **Jačanje institucionalnih mehanizama zaštite;**
- **Stvaranje održivih sistema reparacija;**
- **Političko učešće žena u donošenju odluka;**
- **Ulaganje u mentalno zdravlje i traumu i kontinuiranu feminističku edukaciju i mobilizaciju.**

‘Maslinama protiv okupacije’ – govorio **Fareed Taamallah**, berač maslina i novinar, Ramala, Palestina; online razgovor vodio **Andraž Rožman**, novinar i aktivista, Ljubljana

Donosimo delove izlaganja:

O maslinama: ‘Berba maslina je jedan od najbitnijih događaja za nas. Ali nije bitan samo ekonomski aspekt. Maslina je za nas simbola otpornosti, jer one mogu da prežive jako loše uslove. Maslina je takođe simbol mira. Berba je društveni događaj, služi da se okupi porodica. Tom prilikom, pevamo tradicionalne pesme, zajedno pripremamo hranu. Ovaj običaj uzgajanja masline traje stotine godina. Jako smo ponosni na to. Na taj način održavamo tradiciju naše vezanosti za ovaj prostor.’

O doseljenicima: ‘Okolo 720.000 izraelskih naseljenika je raspoređeno u nekih 200 naselja, na okupiranoj Zapadnoj obali, na zemlji ukradenoj od Palestinaca. Uglavnom se radi o fanaticima i ekstremistima, koji dolaze iz čitavog sveta. Neprestano nas napadaju, naoružani su, jer im izraelska država daje oružje. Oni uništavaju našu imovinu. Dešavaju se i ubistva. Prošle godine je registrovan 2.971 napad doseljenika na nas. Tom prilikom uništeno je hiljade stabala masline...’

O (ne)slobodi kretanja: ‘Zapadna obala ima površinu od oko 5.000 km², sa oko 1.000 rampi/check point. Često su ti punktovi zatvoreni. Sa druge strane, doseljenici imaju potpuno slobodu života i kretanja. To veliko naselje se nalazi samo jedan kilometar od moje kuće. Mi ne možemo da koristimo njihove autobuse, stanice, puteve. Neki putevi su samo za doseljenike...’

O vodi: ‘Imamo veliki problem sa vodom. To je velika nepravda, jer u Palestini nije suša. Ima dosta kiše, a za nas Palestince je uvek nestašica vode. To nije iz nekih prirodnih razloga, nego zbog toga što Izraelci kontrolišu koliko ćemo vode dobiti. Izraelski doseljenici dobijaju mnogo više vode nego što mi dobijamo. To je veliki problem za poljoprivredu. Zbog toga, mnogi Palestinci odustaju od bavljenja poljoprivredom i napuštaju zemlju...’, svedočio je, između ostalog, Fareed Taamallah.

Promocija knjige **„Sam na ulici: Izabrani tekstovi Bojana Tončića”** (1967.-2024.); urednik: Tomislav Marković; knjigu su objavili drugovi i drugarice preminulog novinara, Beograd (maj 2025.).

Iz razgovora o Bojanu Tončiću i knjizi navodimo neke iskaze:

Knjiga sadrži sledeća poglavlja: Umetnici u ratovanju; Fatalna privlačnost zla; Kad pozovu u smrt; Još malo o neljudima; Godine

opasnog življenja; Plemeniti poraz i Kad su filmove snimali pobednici. Svako od ovih poglavlja sadrži od 10 do 15 Bojanovih tekstova. Ova knjiga nije samo zbirka sjajnih tekstova, ona je svjedočanstvo o borbi za pravdu, slobodu mišljenja i nepopustljivost u vremenu kada je to često bilo nepopularno, pa i opasno, a ni danas nije puno drugačije. Bojan Tončić bio je, a i ostao simbol hrabrog novinarstva, a njegovi tekstovi su uvijek iznosili istinu, naročito o ratovima devedesetih i zločinima koji su počinjeni u naše ime' (*Mensura Lula Mikijelj, Beograd, aktivistkinja, saradnica na filmu u penziji*).

'Bojanovo mjesto u novijoj istoriji Srbije i prostora bivše Jugoslavije je jedinstveno. Ono je jedinstveno zato što je Bojan ne samo imao beskrompromisan stav u odnosu na ratne zločine i na ono što je te zločine proizvelo. Beskrompromisan stav, beskrompromisnu osudu onih koji su osmislili, nadahnuli, organizirali, i vršili te zločine, počevši od zločina protiv mira, pa do raznih zločina genocidnog karaktera. Odabrani tekstovi Bojana Tončića treba da nađu mjesto u udžbenicima viših razreda osnovnih i srednjih škola, njegov opus biti predmet produbljenih akademskih istraživanja' (*Lino Veljak, filozof, aktivista Zagreb/Beograd*).

'Bojan je se uvek sećao marginalizovanih ljudi. Tu vidim poveznicu sa onim što mislim da je bila jedna od glavnih karakteristika u njegovom bavljenju novinarstvom, a to je ta veza novinarstva i morala. Bojanov put novinarstva i morala je neizostavan od puta istine za koju se borio, a koja je opet bila neodvojiva od njegove borbe protiv zla, a znamo da je najveće zlo na ovom prostoru, nacionalizam, posebno srpski. Mislim da je najveći kompliment i najveći značaj ove knjige taj da, kada bi neko, ko apsolutno ne zna šta se dešavalo na ovim prostorima, ko je neupućen, hteo da nešto sazna, on bi kroz ovu knjigu mogao rekonstruisati sve glavne stvari i sve glavne tokove zla, koji su se događali. Ova knjiga je sjajno svedočanstvo o jednom vremenu. Bojan je to pedantno, istrajno, dosledno zabeležio' (*Slobodan Sadžakov, filozof, aktivista, Novi Sad*).

'Bojan je veliki hroničar srpskog zla prema drugima, drugačijima, različitim, ali i prema svojim devedesetih, dvehiljaditih i dvehiljadedesetih, pa sve do kraja svog života. Ono što je za mene bilo najznačajnije su upravo Bojanove prave reči, reči istine. S jedne strane, istina o počinjenim ratnim zločinima na prostoru bivše Jugoslavije, s druge strane, Bojan svedoči o otpora tom zlu. (*Snežana Obrenović, Mreža ŽUC, Kraljevo*).

'Odabrala sam poglavlje 'Još malo o neljudima' posvećeno fenomenu poricanja zločina, relativizaciji odgovornosti i toleranciji društva prema onima koji su činili zločine ili ih omogućavali. Jezgro ovog poglavlja je genocid u Srebrenici, odnos srpskog društva prema genocidu, a pri tom se pisac osvrće na političare, NVO, novinare, pravosuđe, režimske medije, opoziciju...Tončić ističe da mi, kao svedoci tog vremena znamo da je Srbija u genocidu učestvovala finansijski, vojno-oružjem JNA, opremanjem paravojski itd. Kad je u

pitanju Srbija – i država i društvo su na istoj strani, strani negiranja genocida. Mirovne grupe koje ukazuju na kontinuitet negiranja genocida žigosane su kao antisrpske i špijunske! (Mima Alajbegović, *Priboj na Limu, aktivistkinja Mreže ŽUC*).

'Bojan je pisao sa toplinom i lucidno i nepretenciozno, što govori o njemu kao čoveku. Bojan je pisao o ubistvu romskog dečaka Dušana Jovanovića (1997.) u tekstu Kada je rat došao kući. On podseća da je Dušana, trinaestogodišnjaka, ubila grupa skinheda. Bojan piše o toj ljudskoj tragediji, jer kada se javi fašizam, rasizam, rat, ide se na najslabije. Manjine su te koje su najslabije, a Romi su među najranjivijim grupama' (Snežana Jakovljević, *Peščanik, Kruševac*).

'Ako bih pravio Bojanovu ličnu kartu, ona bi imala pet karakteristika njegovog lika i dela: on je svakako bio disident u novinarskoj profesiji, bio je arhivar potisnute odgovornosti, bio je demontažer državnih mitova, hroničar pobunjenog društva, i čuvar nepokorene savesti. On nije pisao da bi bio toliko čitan. To je bilo za uži krug ljudi. Nema danas ljudi koji se bavi ovim temama kojima se on bavio. Malo ih je. Bojan Tončić je pionir ove teme i neko ko je tu temu nama kao društvu zaveštao' (Fahrudin Kladničanin, *Akademski inicijativa 'Forum 10, Novi Pazar*).

Internacionalne vesti – Međunarodni bilten – priredila Staša Zajović (bilten je distribuiran učesnicima).

Feministička žurka: Veče sa umetnicom Minkom, Tuzla/Berlin; 34. godina Žena u crnom itd.

Nedelja, 12. oktobar

Zajedno protiv nacionalizma – istraživanje udruženja Žene Polimlja iz Prijepolja o uzrocima i posledicama ponašanja mlade populacije; istraživanje je predstavila **Binasa Džigal**.

Društveno-politički kontekst – Sandžak je multietnička, pogranična sredina, u kojoj je u vreme ratnih dešavanja nije bilo većih međunarodnih sukoba, ali su Bošnjaci bili meta policijskog nasilja. To je izazvalo etničke podele, tako da u Prijepolju postoje kafici za Srbe i kafici za muslimane. Imamo dve vere i svako svoju želi da promoviše i to je sastavni deo života, kazala je na početku Binasa.

O istraživanju:

U četiri mesne zajednice, gde ima najviše učenika i gde živi najveći broj stanovnika, organizovale smo sastanke. Predsednici opština nisu imale prostor za nas. Dobile smo prostor od škola i mi smo tu organizovale razgovore/radionice. U školi smo uključile prosvetne radnice/ke, kojima su, nažalost, ruke vezane, oni/e ne mogu da učine mnogo. Uključile smo školski odbor, neke pojedince za koje smo znali da mogu nešto da kažu.

Ko je kriv?

- Krivi su roditelji: porodica je za sve kriva. Svi su sa sebe skidali odgovornost.
- Krive su ženske organizacije: žene su krive zato što one gaje decu. One su trebale da reaguju.

Šta su problemi?

- mediji i društvene mreže,
- okruženje i društvo,
- radikalizacija,
- mešoviti brakovi,
- verska nastava/građansko vaspitanje,
- zloupotreba religije,
- uticaj desničarskih radikalnih partija,
- nedostatak slobodnih rekreativnih aktivnosti: izviđači, planinari, gorani.

Šta je potrebno?

- psihološka podrška, jer se to uopšte ne radi, a jako je bitno da se stvari ne guraju pod tepih, da se o problemima razgovara,
- izvršiti reforme obrazovnog sistema koji je u rasulu,
- izvršiti regulaciju medijskog sadržaja,
- na medijima povećati broj kulturnih sadržaja,
- u ustanovama kulture napraviti sadržaje.

Evaluacija

Aktivisti/kinje koji su prvi put na sastanku Mreže su kazali:

'Hvala vam. Ja sam prvi put ovde. Velika mi je čast što ste me pozvali. Ovo je prostore gdje ljudi kritički razmišljaju. Drago mi je da postoji ovakva grupa ljudi. Osjećala sam se ugodno' (*Jasna, Tuzla*).

'Meni je bilo zadovoljstvo biti sa vama. Prvi put sam na sastanku Mreže. Novo iskustvo i perspektiva. Civilno društvo u Srbiji zamire, na umoru je, civilno društvo je prešlo u korporativni sistem, biznis model. Ovo ovde je osnova civilnog društva, to je moj glavni utisak sa kojim idem odavde. Možda bi bilo dobro da na sledećem sastanku jedna sesija bude posvećena civilnom društvu između aktivizma i biznisa' (*Teo, Novi Pazar*).

'Znao sam za ŽUC, ali nisam pratio. Kada je stigao program, shvatio sam gde dolazim, ali nisam znao šta mogu da očekujem. ŽUC ne umeju da šapuću. Ja mrzim ljude koji šapuću. Nosim jako prijatan utisak' (*Bojan, Ruma*).

'Hvala puno. Velika mi je čast da budem sa vama. Ja sam preživjela rat u Sarajevu i meni su ŽUC bile spas i svetlo. Od trenutku kada sam čula za vas, želela sam da vam se približim. Hvala što ste me primile i što kreirate ovakve prostore gdje slušamo jedni druge. Nadam se da ću moći i da doprinesem vašem radu' (*Nidžara, Sarajevo*).

'Ja pratim ŽUC od prvih dana i imam duboko poštovanje. Počastvo-
vana sam što sam pozvana. Osećala sam se ugodno. Neke ljude sam
poznavala, ali sam imala priliku da upoznam nove divne ljude. To je
vrsta obogaćenja koje nosim sa sobom' (*Tanja, Banja Luka*).

'ŽUC pratim već dvadeset godina kao novinarka. Ja sam iz Jagodine,
ali živim u Sloveniji. Ponosna sam što sam par puta stajala sa vama na
ulici. Velika je čast i jedna regeneracija. Hvala što postojite' (*Biljana,
Ljubljana*).

'Hvala puno. Ja sam prvi put ovde sa vama. Znamo se iz Mostara. Dra-
go mi je da se borimo na istoj strani. Drago mi je što smo glasne, što se
umrežavamo, što djelujemo. Zovite me. Uz vas smo' (*Štefica, Mostar*).

*O značaju zajedništva, posebno uključivanja novih aktivista/kinja u ak-
tivnosti Mreže:*

'Svaki moj dolazak ovde je odličan. Treba da se čuvamo i volimo u
ovim teškim vremenima' (*Šehida, Srebrenica*); 'Uvek upoznam neke
ljude koje nisam znala, tako da se moja porodica povećava' (*Binasa,
Prijeplje*); 'Ja se ovde uvek osećam među svojim, pošto živim u maloj
sredini' (*Margareta, Subotica*); 'Dobro ste me nahranili. Plakao sam od
emocija' (*Ramiz, Donja Obodnica kod Tuzle*).

MIROVNI SUSRETI, UZAJAMNA PODRŠKA I SOLIDARNOST, OBRAZOVNI PROGRAMI

- pored već navedenih, u ovom izveštajnom periodu realizovani su,
u okviru Mreže, kao i u saradnji sa srodnim organizacijama civilnog
društva i sledeći programi (tranziciona pravda, ženski mirovni aktiv-
izam, mirovni susreti, feministički diskusioni kružoci itd.). Navodimo
ih hronološki:

Zagreb, 26. Septembar

Zagreb, 26. Septembar – promocija knjige '**Sam na ulici – odab-
rani tekstovi Bojana Tončića**' održana je u prostorijama Booksa, a o
knjizi su govorili: *Boris Pavelić, Ivan Barbalić, Lula Mikić* (njeno izlag-
anje je pročitao Ivan Srdanović), *Stasa Zajović*; delove tekstova iz Bo-
janove knjige čitala *Duška Parezanović* (Buksa), a moderirao novinar
Ladislav Tomić. Ovom događaju je prisustvovalo dvadeset ljudi
(20) iz Zagreba i Beograda.

Bečići 29. septembar 3. oktobar

Bečići, Crna Gora, 29. septembar – 3. oktobar - Radni sastanak
u okviru projekta „Jačanje žena pogođenim ratnim seksualnim i rodno
zasnovanim nasiljem na Zapadnom Balkanu – za kulturu priznavanja
i pomirenja“ Amplifying Voices od Women affected by war-related
SGBV in the Western Balkan – For a culture of Recognition and Recon-
ciliation) medica mondiale. U ovom projektu u učestvuju aktivistkinje
iz BiH, Kosova i Srbije (Autonomni ženski centar, Inicijativa mladih za
ljudska prava i ŽUC). U ime ŽUC-a učestvovala Stasa Zajović.

ŽENSKI MIROVNI AKTIVIZAM

**3, 4. i 5. oktobra 2025.
u Beogradu,**

Susret je održan **3, 4. i 5. oktobra 2025. u Beogradu**, a učestvovalo je **19** žena iz **Bosne i Hercegovine (Đulići, udruženje Anima i Tuzla) i aktivistkinje Mreže ŽUC (Beograd, Kruševac, Leskovac, Kraljevo).**

Prvog dana susreta u popodnevnom časovima učesnice su posetile Poseta izložbi „**Lavirint devedesetih**“. Učesnice su bile duboko potresene, ali i veoma zainteresovane za izložbu. Nakon razgledanja izložbe, bile smo na građanskom protestu.

U prostorijama Žena u crnom **4. oktobra** održani su razgovori, debate, od kojih izdvajamo sledeće:

O značaju protesta (studentskih, građanskih itd.) u Srbiji u borbi za demokratiju, za kulturu mira, za izgradnju dobrosusedskih odnosa u regionu...

O motivima i načinima učešća: politički, moralni, emotivni; borba protiv nekažnjivosti...

‘Osećala sam potrebu da dam svoj lični doprinos borbi protiv ove vlasti, protiv korupcije na svim nivoima, protiv zarobljenih institucija, protiv nasilja’ (*Nadežda, Kruševac*); ‘Meni je učešće bitno zbog borbe protiv nekažnjivosti, bahatosti režima’ (*Violeta, Beograd*); ‘Zbog kontinuiteta zločina nad drugima i nad sopstvenim građankama. Jedan od zločina koji me posebno boli nad mladima od strane odraslih. Protestujem zbog odgovornosti prema mladima, jer su oni prevareni, i generacije su izgubljene’ (*Snežana, Kraljevo*); ‘U znak protesta protiv normalizacije nasilja. Navikli smo se na sve’ (*Anđela, Beograd*); ‘Ja sam na ulici jer ne postoji odgovornost za zločine’ (*Verica, Kruševac*); ‘Protiv ove vlasti koja je desničarska, antimodernizacijska, pljačkaška, kriminogena, protiv svih laži koje režim proizvodi, protiv elementarne kulture normalnog života u Srbiji’ (*Slavica, Kruševac*); ‘Podržavam studente borbi za institucije’ (*Melaniya, Beograd*); ‘Zbog nasilja, pljačke, nesigurnosti. Izlazim na ulicu jer me sramota da sedim kući dok studenti protestuju, a oni su sve sami pokrenuli’ (*Milka, Leskovac*); ‘Kontinuitet nekažnjivosti treba da se stopira. Rat se vratio kući odavno. Imam generacijsku obavezu da mlade podržimo u pobuni. Roditelji su ih lagali. To je pobuna protiv naše generacije’ (*Staša, Beograd*);

Šta nas brine u ovim protestima? Učesnice su navele razne vrste briga i opasnosti: smanjivanje broja ljudi na protestima; režimska propaganda, zastrašivanje; ograđivanje i distanciranje studentskog pokreta od drugih opozicionih društvenih i političkih aktera; nacionalizam unutar studentskog i građanskog pokreta; potcenjivanje rada žena koje pružaju podršku studentima; represija režima protiv studenata, opasnosti od građanskog rata; nepostojanje potrebe kod mladih da se govori o zločinima 90-ih itd.

Smanjivanje broja ljudi na protestima: ‘Stariji su se uplašili, što doživljavam kao izdaju mladih. Rado bih rekla da svet odraslih treba da bude sramota’ (*Snežana, Kraljevo*).

Režimska propaganda permanentno širi strah: 'Opada podrška zato što se toliko govori o rušenju države, otimanju Srbije' (*Ljilja, Beograd*); 'Većina ljudi se povlači, odustaje, što je saučesništvo sa režimom' (*Slavica*).

Ograđivanje i distanciranje studentskog pokreta od drugih opozicionih društvenih i političkih aktera: 'Brine me studentsko rigidno ograđivanje i od opozicije i od NVO' (*Violeta*); 'Studenti nisu prihvatili pomoć političkih stranaka. Nisu poštovali EU. Držali su samo zastavu Srbije, a ne i EU' (*Melanija*).

Nacionalizam unutar studentskog i građanskog pokreta: 'Ono što me odvrátilo da češće idem na ulicu jeste nacionalizam i retradicionalizacija' (*Violeta*); 'Plaši me sve, a posebno to što nije jasno za koje vrednosti se mladi zalažu, za kakvu Srbiju?' (*Verica*); 'Studenti su otvorili prostor za slobodu od straha. Međutim, oni su odrasli u ovoj zemlji, ne mogu da izađu iz nacionalističkog okvira, brine me to što studenti pružaju prostor ljudima koji su protiv demokratije' (*Stasa*); 'Jako me brine rasistička mržnja prema Albancima' (*Snežana*); . 'Ako studenti ne mogu da priznaju činjenicu da je Kosovo nezavisno, to je opasno' (*Stasa*).

Potcenjen rad žena koje pružaju podršku studentima: 'Studenti kao da ne shvataju da je to jedna ogromna eksploatacija žena koje su ih hranile. Oni misle da je to normalno da žene to rade. To je nevidljivi i potcenjeni rad žena, to može da izazove gubitak poverenja' (*Stasa*); 'Žene su, kao i devedesetih, podnele teret za obezbeđivanje prehrambenih potreba. To su bile 'političke majke'. Mi smo pre svega bile obrazovne majke. Mi smo fizički bile prisutne. Dežurne u solidarnosti. Par žena privatnih preduzetnica su osnovala udruženje Velike majke' (*Snežana O.*).

Represija režima protiv studenata, opasnosti od građanskog rata: 'Represija maltretiranje, prebijanje' (*Nadežda, Slavica*); 'Režim stvara građanski rat, a plaši me slepilo ljudi koje to jasno ne vidi' (*Milka*); 'Plaši me duboka polarizacija u društvu' (*Mirjana, Leskovac*); 'Vučić ima za cilj sada da porazi obrazovanje i kulturu i da izazove građanski rat' (*Snežana O.*); 'Režim neće odstupiti od vlasti, ni po cenu života' (*Reiha, Tuzla*); 'Mene brine što iz BiH veliki broj ljudi ide u Srbiju protiv studenata, po tridesetak autobusa iz Banja Luke, Zvornika itd. Oni odlaze sigurno za novac. To je dogovor koji Vučić ima sa Dodikom' (*Suvada, Đulići*);

Mladi ne pokazuju interesovanje da se suoče sa prošlošću: 'Mi u BiH pratimo N1 i imamo nadu da će mladi da se izbore protiv vlasti koja je nepravdu nanela i nama. Međutim, mladi ne treba da budu slijepi i gluhi, treba da znaju šta se desilo u prošlosti. Ako ne znaju, mogu da pročitaju šta se desilo...' (*Suvada, Đulići*); Nažalost, radi se o voljnom neznanju mladih prema zločinima počinjenim u naše ime' (*Stasa*); 'Mladi nisu odgovorni zato što su institucije propustile, ali i NVO koje se nisu posvetile tranzicionoj pravdi' (*Snežana*).

Takođe se razgovaralo o **prozivanju i posramljivanju predstavnika režima (naming and shaming)** kao obliku tranzicije pravde – učesnice uglavnom smatraju opravdanim i adekvatnim: 'Meni je to odlično. Mi smo išli ispred Gašićeve kuće, vikale smo Gašiće, lopove! Taj čin je po meni vrhunac ljudske hrabrosti' (*Slavica*); 'Treba im reći u oči' (*Milka*); 'To je vrsta kažnjavanja počinitelja nasilja i zločina. Narodni gnjev se pretvara u akciju građanske neposlušnosti' (*Staša*); 'Ja bih otišla ispred kuće gradonačelnika Kraljeva, ja bih ga pitala šta je Srbija radila pred kućama devedesetih. Ako mi vas uznemiravamo, vi ste naređivali ubistva drugih. Etika hrabrosti bi bila ukazati im na sve to' (*Snežana*).

Neke učesnice su protiv ovog oblika pravde: 'Nikada ne bih išla ni pred čiju kuću. Umesto toga, ja sam za lustraciju' (*Melanija*).

O ljudskoj bezbednosti/sigurnosti i miru

– kratko predavanje (Staša)

Šta ugrožava vašu bezbednost? Gde se osjećaš najmanje bezbedno?

Predstavnici vlasti najviše ugrožavaju bezbednost: 'Nigdje mi nije bezbedno. Politika mi najviše ugrožava bezbjednost. Vlast ugrožava bezbjednost' (Enesa, Safeta, Ljilja); 'Političari prave među narodom izazivaju nebezbjednost i zastrašivanje. Samo da nema rata. Samo da se ne puca...' (Suvada).

Najviše je ugrožena sloboda govora i kretanja: 'Prvo sloboda govora, sloboda kretanja. Mene niko ne može natjerati da mislim drugačije. Ja mislim svojom glavom...' (Reiha).

Naša bezbednost je ugrožena traganjem za nestalima –

o ovome su govorile žene iz BiH:

Traganje za nestalim srodnicima izaziva najdublje lične i porodične traume, nadležne institucije koje se bave nestalima su neefikasne...

'Mene ubija to što nisam sahranila muža. Ja stalno idem da pitam. Rekli su mi da ne moram da dolazim, mogu da zovem telefonom. Ja imam pritisak. Djeca mi kažu kako nema još našeg oca? Oni se čude, ja se osjećam krivom što se moj muž nije pronašao, da se ukopa, da moja djeca odu na mezarje. Važno mi je da imam mjesto da znam da je moj muž postojao.

Ja sam iz Bratunca protjerana 1992. u Srebrenicu i prošla sam svu srebreničku golgotu, idemo u Memorijalni centar u Potočarima/Srebrenica, odajemo počast našim, tu su moji rođaci koliko hoćeš... (*Reiha*); 'U mojoj okolini kao da ti naši ubijeni srodnici nisu bili živi, kao da nisu ni postojali. Kada se otvorila grobnica, i kada su svi oni bili izloženi u Tuzli, ja sam sva tijela pregledala i našla muža. Vidjela sam u njegovoj lobanji rupu od metka, poznala sam na njemu džemper koji sam mu ja ručno radila. Moj svekar je ubijen, njegova tri sina i pet unuka' (*Safeta*).

Porodice nestalih su često primorane da plaćaju informacije o nestalima optuženima za ratne zločine, ali uglavnom bez uspeha i žene koje prate suđenja smatraju da pravosudni organi moraju da vrše pritisak na optužene da otkriju lokacije grobnica...

'Ja sam išla u Institut za nestale prije neki dan. Mi tražimo 470 još nestalih, neki nam kažu 630 nestalih samo u našem kraju (zvorničkom). Čim nam ljudi kažu da znaju mjesta grobnice, mi odmah zakažemo komisiju. Ljudi kopaju, a ne pronađu ništa. Za informacije o grobnicama ljudi daju novac, koji uglavnom propadne. Možda te optužene (za ratne zločine) kojima se sude možemo da pritismo da kažu gdje su grobnice. Možda posle prvostepene presude tužilac može da predloži da im kazna bude smanjena, ako kažu gdje su grobnice. Na sudu optuženi sve poriču (Suvada).

Traganje za istinom i pravdom, posebno praćenje suđenja iako bez ikakve državne potpore, žene smatraju izuzetno važnim...

'Mi sve troškove putovanja na suđenja same snosimo, država nam ništa ne daje...' (Suvada)

'Dokle god postojim, pratiću suđenja' (Safeta).

Žene iz Srbije, kao i iz BiH su ukazivale da su ugroženi svi nivoi ljudske bezbednosti, zbog duboke polarizacije u društvu, postoji opasnost da kriza eskalira...

'Ugrožava me politička nebezbednost, institucionalnu nebezbednost, zdravstvena, ekonomska, sudstvo, tužilaštvo i sve institucije kojima upravlja država' (Milka); 'Plašim se da će ovo iznurivanje dovesti do nasilja na ulicama. Previše je srdžbe i besa. Plašim se da režim čeka da neko pogine i da optuži studente za to. Svi nivoi bezbednosti su ugroženi, a lična postaje nevažna' (Stasa).

Žene se osećaju nebezbednim u svom okruženju (komšiluku, zajednici...) zbog drugačijeg mišljenja, najčešće su stigmatizovane pa i odbačene zbog drugačijeg političkog opredeljenja...

'Ja sam u svom okruženju nebezbedna, u zgradi se osećam ugroženom jer tamo žive simpatizeri režima (Melanija); 'Ta nebezbednost u zajednici me boli. U mom komšiluku, svi smo odrastali jedni sa drugima, ali većina njih ćuti na sve što se dešava, moj komšiluk mi deluje preteće. Ne izjašnjavaju se...' (Slavica); 'Komšiluk, zajednica ne opraštaju drugost, tako da se u svom okruženju ne osećam bezbedno. Inače, živim sama' (Nadežda); 'Targetiranje u malim mestima je strašno' (Snežana O.); 'Prokazana sam odavno u svom komšiluku. Ignorišu me' (Ljiljana); 'Ako među nekim oznanicima krenem da pričam ono što mislim, onda oni neće više da se druže sa mnom' (Verica); 'Kada sam na nekom protestu, imam osećaj da bih možda mogla da završim u nekom pritvoru. Smeta mi to što oni koji su bliski vlastima, rade šta hoće' (Snežana T.).

Žene se osećaju jedino bezbednim u svojoj kući, u ženskim grupama, među pobunjenim građanima/kama...

'Osećam se najbezbednije u svojoj kući' (*Milka*); 'Jedine dve vrste slobode su razgovor sa sobom i sa vama. Ja na taj način prevazilazim svaku nebezbednost' (*Snežana O.*); 'Ja jedino ovde imam slobodu govora' (*Ljiljana*); 'Ja sam u jednoj vajber grupi u zgradi. Tu su pobunjeni građani' (*Snežana T.*); 'Ja sam samo ovde u ŽUC-u ležerna' (*Slavica*).

5. oktobar

5. oktobar

„Nikada nećemo zaboraviti zločin u Topčideru“ - povodom 21. godina od ubistva dvojice gardista u Topčideru (5.10.2004. – 5.10.2025.) organizovale smo, u crnini i ćutanju, dve akcije:

- Ispred kasarne u Topčideru – mestu ubistva, gde smo, zajedno sa porodicama, prisustvovala obeležavanju 21. godišnjice ubistva;
- Stajanje u Knez Mihailovoj ulici; tom prilikom izvedena je scenska akcija 'Pamtimo'.

U navedene dve akcije učestvovalo je **25** osoba.

Na završnoj sesiji **5. oktobra** učesnice su izrazile izuzetan značaj zajedničkog učešća aktivistkinja iz BiH i Srbije u komemoraciji-obeležavanju 21. godišnjice ubistva gardista, komunikaciji sa porodicama ubijenih. Takođe su učesnice izrazile značaj otvorenog razgovora o studentskim i građanskim protestima u Srbiji, o zajedničkom promišljanju o bezbednosti, tranzicionoj pravdi itd. Dogovarale smo se o zajedničkim aktivnostima u narednom periodu.

Bern Od 14 do 25. oktobra

Bern, Švajcarska – 30 godina mirovnog sporazuma – mir?

Od 14 do 25. oktobra udruženje Brucke (Most) organizovalo je festival mira i književnosti povodom 30. godišnjice Dejtonskog sporazuma. Festival je okupio oko 30 spisateljica, naučnica i umjetnika/ca iz jugoistočne Evrope, Švajcarske, Nemačke i Austrije. Program je obuhvatio čitanja, koncerte, predavanja, panele... Na panelu 'Suočavanje s prošlošću iz feminističke perspektive' održanom 19. oktobra učestvovala je Staša Zajović, ŽUC zajedno sa Leandra Bias (Grčka), Dana Landau (Švajcarska), Tanja Miljanović (Švajcarska) u moderaciji Adelina Gashi.

Leskovac, 21. oktobar

Leskovac, 21. oktobar – Omaž Neveni Kostić – Nene (01.08.1968-21.10.2011.). **Nevena Nena Kostić** je počela da se bavi aktivizmom jula 1999. godine tokom građanskog otpora u Leskovcu protiv režima S. Miloševića. Od tog trenutka pa sve do smrti (21. 10. 2011.) Nena je učestvovala u aktivnostima brojnih lokalnih inicijativa: Narodni parlament, Ženski centar; aktivistkinja Mreže Žena u crnom od 1999.; osnivačica i koordinatorka ženske mirovne grupe „Žene za mir“ (2004.) u Leskovcu; Nena je takođe bila jedna od koordinatorki aktivnosti Ženskog suda; u svim aktivnostima Nena je utkala svoju neumornu aktivističku strast, posvećenost, znanje, solidarnost... Ovaj susret je

čin kulture pamćenja i najdubljeg poštovanja prema onome što su uradile naše prethodnice, među kojima Nevena Kostić zauzima jedno od najznačajnijih mesta, ne samo u Leskovcu, i Jablaničkom okrugu, nego u celoj Srbiji i šire.

Omaž Neveni Kostić – Neni i Bojanu Tončiću (1967.-2024.)- na Sve-toilijskom groblju u Leskovcu

Mirovni susret – u prostorijama Radio O16 u organizaciji ŽUC, Beograd, Nena – grupa za mir i prava žena i 'l ja se pitam', Leskovac.

Ostavila je trag u nama – omaž Neveni Neni Kostić; projekcija dokumentarnog filma Grupe za videoaktivizam Žena u crnom: Nevena Nena Kostić (37 min.) – dokumentarni film je posvećen Neninom aktivističkom angažmanu i prikazuju akcije u kojima je Nena učestvovala, njene javne stavove, strast, solidarnost i znanje; sećanje na Nenu podelili su aktivistkinje i aktivisti, kao i Nenine prijateljice i prijatelji...

„Sam na ulici: Izabrani tekstovi Bojana Tončića“; urednik: Tomislav Marković; knjigu su objavili drugovi i drugarice preminulog novinara, Beograd (maj 2025.). Bojan Tončić (1967 -2024) jedan je od najznačajnijih novinara, koji je pisao prvenstveno o ratu ratnim zločinima, antimilitarista, antifašista, saradnik Žena u crnom.

O knjizi su govorili: Bratislav Stamenković, Vladimir Joić, Milka Rosić, Slobodan Stojanović Čarli iz Leskovca, Goran Kostić Kosta Beograd/Leskovac, Svetlana Šarić, Vlasotince, Ivan Srdanović i Lino Veljak, Beograd; moderirala: Staša Zajović.

Evo par zapazanja o knjizi:

„U ovoj zemlji skoro svi pokušavaju da zaborave sve što se dešavalo prethodnih decenija. Bojan se suočavao sa onim najgorim na najbolji mogući način. Nije se libio da oštrinom svog pera istinu iznese na videlo i da kaže ono što treba reći. Nije se libio nikoga i nije imao skrupula da se suprotstaviti zločinu“ (B. Stamenković).

“Sa Bojanom Tončićem se završava i iscrpljuje mogućnost pisanja o ratnim zločinima, onako kako je on pisao, i sa svrhom zbog koje je on pisao“ (G. Kostić).

“Bio je saosećajan, analitičan i duboko ljudski. Njegovi tekstovi nisu bili samo novinarstvo, nego i svedočanstvo. Govorio je o onome o čemu su drugi ćutali. Bio je na strani onih koji nisu imali glas, koji nisu mogli svoj glas da iskažu” (V. Joić).

“Bojan Tončić govori o društvenom i moralnom posrnuću ljudi u kontekstu ratova i društva koje je izgubilo dušu, odgovornost, empatiju u negiranju zločina počinjenog u ime svih nas. Tončić piše o ravnodušnosti celog društva koje ne osuđuje zločine...” (S. Šarić).

“Svi ovi tekstovi, i svi oni drugi koji nisu ušli u ovu knjigu, su ogledni primjeri odgovornosti jednog mislećeg i djelatnog i moralnog čovjeka koji se suočava s onim što je počinjeno, a suočavanje je toj zajednice nužno da bi uopšte opstala” (L. Veljak).

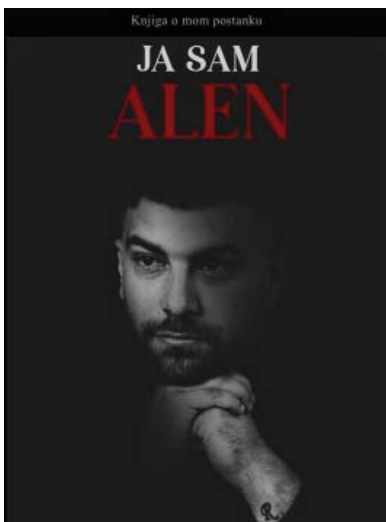
Ovom događaju je prisustvovala **21** osoba iz Leskovca (NVO: Tim 42, Naš svet – udruženje za osobe ometene u razvoju, Leskovački krug, Zbor Građana, Ovde ostajem, Festival Leskovac), Vlasotince (SOS telefon), Bujanovac (CDE – Dolina).

Novi Pazar, 25. oktobar

Novi Pazar, 25. oktobar „Šta da se radi“ - Sedmi regionalni susret u organizaciji Akademske inicijative Forum 10 iz Novog Pazara, uz podršku Žena u crnom, Rekonstrukcija Ženski fond i Centra za žensko i mirovno obrazovanje 'Anima' Kotor. Ovom događaju, održanom u Kulturnom centru je prisustvovalo **45** osoba iz: Srbije (Novi Pazar, Sjenica, Prijepolje, Priboj na Limu, Nova Varoš, Kraljevo, Pančevo, Novi Sad, Beograd); Kosovo (Priština); Crna Gora (Herceg Novi, Kotor i Podgorica).

Tokom debate bilo je reči o stvarnim dometima studentske pobune, njenim efektima, unutrašnjim protivrečnostima i političkom saglasju. Govorili su: Zoran Vuletić, Fahrudin Kladničanin, Ljupka Kovačević, Staša Zajović, Nermin Vučelj, Slobodan Sadžakov, Mehmed Slezović, Nikola Krstić, Edin Zečirović, Rade Veljanovski, Šefket Krcić, Aida Ćorović, Snežana Obrenović, Mijat Lakićević, Lino Veljak, Aleksandar Kraus, Zlatoje Martinov, Dragomir Olujić... Na kraju ovog događaja održana je kratka promocija knjige 'Sam na ulici'- odabrani tekstovi Bojana Tončića.

Beograd, 26. novembar – Promocija knjige „**Ja sam Alen**“, priča Alena Muhića, deteta rođenog iz ratnog silovanja tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu; Alen je aktivista udruženja Zaboravljena djeca rata. Promociju je organizovala Inicijativa mladih za ljudska prava, uz podršku Autonomnog ženskog centra i Žena u crnom, a događaju u Prostor Dereta je prisustvovalo oko 70 osoba.

6. i 7. decembra 2025.

ŽENSKI MIROVNI AKTIVIZAM

Susret je održan 6. i 7. decembra 2025., u Radmilovcu kod Beograda; na ovom susretu je učestvovalo **28** žena i to iz: Bosne i Hercegovine (Đulići, opština Zvornik); Crne Gore (Pljevlja); Hrvatske (Zagreb) i Srbije (Kruševac, Beograd, Leskovac, Vlasotince, Prijepolje, Priboj, Novi Pazar).

„Stop ubijanju žena!“ – povodom 6. decembra – Međunarodnog dana borbe protiv femicida, Mreža Žena u crnom i Autonomni ženski centar uz podršku udruženja žena Anima iz Đulića/Bosna i Hercegovina. Scensku akciju „Stop ubijanju žena“ osmislila je umetnica Zoe Gudović, Beograd/Beč; u akciji održanoj na Trgu Republike je učestvovalo četrdeset (40) žena.

Od aktivnosti u Radmilovcu izdvajamo:

Subota, 6. decembar

O akciji 'Stop ubijanju žena' – razgovor vodila Marijana Senjak:

Sve žene su istakle značaj učešća u akciji, o konceptu su rekle sledeće:

Performans je bio odlično osmišljen, pun simbolike – istovremeno potresan, snažan i solidaran...

'Današnja akcija je za mene bila puna simbolike: cipele simbolizuju žene žrtve femicida' (*Nadežda*); 'Crvene trake i cipele na Trgu razbacane, kao što ostanu posle ubijenih žena' (*Milka*); 'Bilo je fantastično samo izvođenje performansa. Interesantno je da su ljudi posmatrali. Bubnjevi su privukli pažnju' (*Svetlana*); 'Fascinantna je kreativnost u ovim akcijama, svaki put pomera granice. Simboličko prisustvo raznih cipela pokazuju vrlo direktno i dirljivo da su to različite žene, mnogo žena...' (*Nastasja*); 'Bila sam tužna kada sam gledala crvene trake, to me asociralo na krv ubijenih žena' (*Verica, Ahma*); 'Meni se dopalo kada smo se držale za ruke' (*Safeta*); 'Danas mi je bilo preteško. Sudržavala sam suze...' (*Amira*); 'Osjećala sam snagu. Bila sam ponosna na sebe što sam dio toga. Ja sam vidjela sliku tih žena ubijenih, pogotovu kada sam vidjela cipele. Osjećala tugu kada sam videla razbacane cipele, koje obično i ostanu tako poslije žrtava' (*Ramiza, Lutvija*); 'Drago mi je što smo mi danas ukazale na međusobnu isprepletanost žena i u životu i u smrti, našim ženskim krugom smo ukazale na zločin koji je počinjen nad ženama' (*Snežana O.*); 'Meni je bio potresan trenutak kada se trake ukrštaju, simbolizuje žene koje trče, kako bi im se životi ukrštali. Trenutak kada se uzdižu trake u vidu mreže je bio odličan, žene su nastavila da živi kroz te mreže' (*Staša*); 'Bila sam dirnuta i na rubu suza i tužna. Najdirljiviji trenutak mi je bio

kada su se trake digle. To je i krv i život pulsira, nastavlja se, teče. To je slika svih naših života' (Marijana).

Femicid – zločin mržnje prema ženama, neprekidno se odvija – i u ratu i u miru; žene žrtve rata sećaju se ubijenih u ratu; neke su svedočile o femicidu bliskih osoba; prisustvom telima na ulici odajemo počast ubijenim ženama ('ima ko da stoji za njih...')

'Femicid je zločin i lokalno i globalno' (Mima); 'Bila sam tužna, ali i ponosna zato što ima ko da stoji za njih. U svakom momentu možemo biti svaka od njih, jer živimo u takvom kontekstu, nebezbedne' (Sabina); 'Femicid se stalno ponavlja, njemu nikada kraja' (Milka); 'Danas sam bila tužna na Trgu, zato što je moja sestra umrla od posledica dugogodišnjeg maltretiranja. Videla sam nju' (Svetlana); 'Ja sam iz Gaze, sad živim u Novom Pazaru. Žene daju nadu da delimo svoje sećanje, da podržavamo žene koje su preživele' (Rana); 'Današnji protest me podsetio na sopstvenu životnu priču. Svidele su mi se cipele koje su bile deo performansa, ali sam bila tužna jer su me podsetile na prijatelje kojih više nema' (Dina); 'Moja najbolja prijateljica je žrtva femicida. Ona je ubijena 1994.' (Nastasja); 'Kada stojimo za druge žene, mi stojimo za sebe. Važno je da stanemo i za nas, kao i za druge' (Snežana J.); 'Mi stojimo za naše žene koje više nisu sa nama. Osjećala sam njihovo prisustvo. Osjećala sam da smo uz njih kojih više nema. (Ahma, Safeta) itd.

Institucije su odgovorne za femicid jer ne reaguju...

'Da su institucije radile kako treba, ne bi ni došlo do femicida. Uglavnom su se sve žene njima i obraćale' (Verica); 'Svi femicidi su po-

raz države' (Marijana); 'Sistem je zakazao u svim zemljama' (Lutvija); 'Muškarci mrze žene i zato ih ubijaju. Šta je to, ako nije rat?' (Snežana O.).

„Mapa emocija – lokacija emocija u tijelu“ – radionice koordinirala **Marijana Senjak**, feministička terapeutkinja Ženskog suda, konsultantkinja Ženska soba, Zagreb.

U skladu sa mirovnim angažmanom, psihoterapijski rad je bio povezan sa aktuelnom političkom situacijom u zemljama bivše Jugoslavije, ratnim traumama, a obuhvatio je i izbjegličke trauma žena iz Palestine i Ukrajine. U radionicama su učestvovalе izbjeglice iz Gaze, prema kojima su učesnice pokazale iskrenu simpatiju, razumijevanje i podršku. Grupni rad je bio izuzetno participativan, dinamičan, otvoren – uz razmenu emocija, iskustava i uzajamnu podršku.

Projekcije dokumentarnih filmova – ulične akcije ŽUC-a

Čarobni dućan – nakon večere vežbu su vodile Milka Rosić, NENA – grupa za mir i prava žena, Leskovac i Mreža Žena u crnom i Suvada Selimović; na kraju dana – feministička žurka, uz zajedničku pesmu i ples...

Nedelja, 7. decembar

Dinamičke vežbe:

Moji feministički koreni - Kaži nešto iz sopstvenog iskustva: da li je neko iz tvoje porodice, okruženja uticao na tvoj feministički angažman?

Učesnice su najčešće navodile svoje poštrovane, ali i buntovne srodnice, prvenstveno bake, majke, tetke...

'Moja baka je moj primer žene koja se uvek borila' (*Nadežda*); 'Od djetinjstva sam imala žensku zajednicu: dvije tetka, moja majka i nana (*Sabina*); 'Moja majka je bila partizanka i uvek je bila svoja, to me je naučilo da budem svoja' (*Milka*); 'Ja bih htela da odam priznanje svojoj majci, iako je živela u patrijarhalnom braku, uspevala je da pruža otpor i mom ocu i sredini u kojoj je živela' (*Snežana J.*); 'Moja baba je

bila partizanka. To mi je bilo jako važno, jer je ona bila i u AŽF-u' (Svetlana); 'Moja nena/baka je među prvima skinula feredžu. Uvijek mi je govorila da ne trpim' (Mima); 'Moja baka je bila strpljiva i okupljala je porodicu zajedno. Uspela je u tome da svi ostanemo zajedno, povezani, da se borimo za sebe' (Dina, Ljilja, Amira); 'Moji feministički korijeni sežu do moje bake koja je ostala ratna udovica sa petero djece, do moje mame koja je prošla put emancipacije od završavanja osnovne, srednje škole i studija. Ona je bila moj uzor' (Marijana); 'Najzaslužnija za ovo što sam postala je moja bake gorštakinja, udovica između dva rata sama sa troje dece na selu, izvela na put svoju decu i nastavila da vaspitava mene i mog brata. Ja sam ih obožavala. Kad kažem ljubav, to znači moja majka' (Snežana O.); 'Moj najveći uzor je bila moja tetka, koja se rastala od muža sa pet ćerki' (Emina); 'Baba Sava je moj uzor. Nikada nije skinula crninu. To su prave žene u crnom. I ona i njene ćerke i moj otac – svi su bili partizani. Baba Sava je bila u AFŽ-u. Meni feminizam nije pokazao solidarnost, nego te žene iz krša, koje su u nemogućim uslovima radile, održavale veze sa ženama, prelazile granice, i porodice, i države, i sve su bile partizanke i afežejke/AFŽ. Ja ih stvarno sve obožavam' (Stasha).

Feminizam sam upoznala kroz aktivizam u ženskim grupama – to su sve žene iz udruženja 'Anima' Đulići kazale, posebno ističući ogroman doprinos Suvade za njihovu emancipaciju, zajedništvo, kontakte sa drugim ženama; slično su kazale druge aktivistkinje Mreže ŽUC-a kojima je feministički angažman važan zbog zajedništva, solidarnosti, ali i zajedničkog učenja.

Rana iz Gaze je kazala: 'Ja neću spominjati nijedno ime, ali sam ponosna kao Palestinka, jer sam odgajana na način da pružam otpor u životu. Moj način pružanja otpora jeste čuvanje života.'

Druge dve dinamičke vežbe: Priznanje jedna drugoj: ako ti do sada niko nije rekao...i Bliskost žena bez reči, protekao je u jako opuštenoj atmosferi, boljem međusobnom upoznavanju.

Moderirale: Snežana Obrenović i Stasha Zajović

Potom je Rana pročitala na arapskom svoje svedočenje iz Gaze, a verziju na srpskom i engleskom podeljeno je učesnicama.

Ženska perspektiva mirovnih sporazuma: odsustvo oružanog sukoba – prisustvo nepravde?

Zajedničko promišljanje o rodnoj dimenziji mirovnih ne/sporazuma na prostoru bivše Jugoslavije (Dejtonski, 1995; Erdutski, 1998; Kumanovski, 1999; Briselski dijalog – pregovori između Srbije i Kosova. O mirovnim pregovorima i planovima na globalnom nivou: Gaza, Ukrajina... Izazovi, ograničenja, dometi mirovnih pregovora, sporazuma...

U kratkom predavanju Staša je predstavila sadržaj, ključne tačke mirovnih sporazuma, dostignuća; o tome je ŽUC priredio letak koji je distribuiran učesnicama.

O dostignućima i nedostacima mirovnih sporazuma učesnice su kazale:

Dejtonski sporazum: prestanak oružanih sukoba, prestanak ubijanja i progona, povratak kući iz izbeglištva...

'Najveće dostignuće je prestanak rata, za nas je najvažnije bilo da prestane ubijanje. Ja sam cijeli rat živjela na prvoj borbenoj liniji, tako da mi je najvažnije da je prestao rat. Mi tada nismo razmišljali o sadržaju mirovnog sporazuma. Čula sam u izbeglištvu da može svako da se vrati na svoje. Slušam u svom okruženju da rat traje i dalje, ali to je drugačije. Kamo sreće da je rat trajao kraće, a da su pregovori počeli mnogo ranije (*Suvada, Enisa*); 'Mi smo bili sretni, jer smo čitav rat živeli pod paljbom, bliži su nam ginuli. Nismo razmišljali šta taj sporazum donosi' (*Lutvija*); 'Najvažnije je da prestanu zločini nad civilima. Sporazum je važan zato što vođe bile primorane da sednu za zajednički sto' (*Snežana, Nastasja*).

Dejtonski sporazum je legalizovao etničko čišćenje, učvrstio etničke podele; teritorijalne pretenzije Srbije i Hrvatske destabilizuju BiH...

'Najveća greška Dejtona je ta što nisu ujedinili narod. Nisu nam trebali entiteti' (*Safeta*);

'Linije fronta su prešle u etničke podjele. To su linije entiteta. Ratni ciljevi su pretvoreni u političke. Teritorije su bile najveći ratni cilj za Srbiju i Hrvatsku, potpisnice i garanti mirovnog sporazuma, a one nikada nisu željele cjelovitu BiH'. (*Sabina*); 'Rat je stao, ali se nije završio. Stalno se zveckta oružjem. Srbija je nagrađena sa Republikom Srpskom/RS. Svi zločinci su postali heroji' (*Binasa*); 'Kod nas je i dalje nemir. Mi nemamo državu. Imamo tri predsednika koji vuče svako na svoju stranu' (*Lutvija*); 'Loše strane ovog sporazuma su bile neminovne, jer se išlo da se što pre potpiše, tri etniciteta - hrvatski, bošnjački i srpski - i sporazum je išao u korist entiteta, koji otežavaju funkcionisanje države' (*Nastasja*).

Učesnice smatraju da je **Dejtonski sporazum morao da se bavi pravdom, tj. kažnjavanjem ratnih zločinaca** (Šta je trebalo da bude u tom sporazumu stavljeno? Da svi koji su činili zločince, da ih izruče na jedno mjesto i da odgovaraju' (*Suvada*).

Takođe smatraju da je alternativa sadašnjim entitetima: BiH kao celovita republika, bez entiteta, BiH može da opstane samo kao građanska država.

O Erdutskom sporazumu Marijana je istakla nevidljivu aktivnu ulogu civilnog društva 'Zato što se mirovni aktivizam potiskuje, zato što dostignuća mirovnog rada nisu ugrađena niti u kulturu društva, niti u način rada institucija, faktički je potisnut i protivan onome što nacionalističke politike vode'. I pored dostignuća Erdutskog sporazuma, nekažnjivost zločina je i dalje veliki problem 'neprocesuiranje ratnih zločina, iako Evropska komisija i Britanska vlada po Berlinskom sporazumu traže od Hrvatske, procesuiranje ratnih zločina. Nema volje za tim'.

Što se tiče **Kumanovskog sporazuma**, Snežana Obrenović smatra da je 'najvažnije da je prestane pogrom nad albanskim stanovništvom, kao i da se vojska Srbije povuče sa Kosova. Taj vojno-tehnički sporazum je potpisan posle nasilja i zločina počinjenih nad albanskim stanovništvom od strane policijskih i vojnih vlasti Srbije. Međunarodna zajednica je imala previše tolerancije za Srbiju. Nije došlo do bombardovanja civilnog stanovništva, nego vojnih objekata. Mi smo bili žrtve zločina režima Slobodana Miloševića. Sa Kosova se iselilo i srpsko stanovništvo'.

Snežana Jakovljević je o **Briselskom sporazumu** kazala: 'Na neki način predstavljao deeskalizaciju sukoba između srpskog i albanskog stanovništva, koji su tinjali bez obzira na Kumanovski mirovni sporazum. Briselski sporazum je bio institucionalizaciju odnosa Srbije i Kosova. Oni su prvi put naterani da sednu za pregovarački sto. Veliki problem ovog sporazuma je netransparentnost, jer ne znamo šta taj sporazum sve sadrži, šta on znači za status Kosova i za odnos Srbije i Kosova. Briselski sporazum je upakovan uz proces stabilizacije i pridruživanja Srbije EU. Rečeno je da je to tehnički sporazum, ali je njime de fakto Srbija je priznala Kosovo, jer sa njima pregovara. To javnosti Srbije nikada nije rečeno. Posle tog tog sporazuma nastavlja se opstrukcija, pre svega sa srpske strane, na papiru su dogovori koji se nikada ne sprovode. Ljudi srpske nacionalnosti suočavaju se sa brojnim administrativnim problemima, nastavlja se njihovo iseljavanje sa Kosova. Država Srbija ne čini ništa za njih, da oni mogu da ostanu tamo i bore se za svoja ljudska prava'.

O Trampovom plan za Gazu govorila je Dina iz Gaze: 'Taj mirovni sporazum nije fer i ne zaustavlja bombardovanje Gaze, ide isključivo u korist izraelske strane. Ubijanje u Gazi nije prestalo. Gaza je još uvek pod opsadom. Život se još nije vratio u Gazu. Palestinci nisu bili uključeni u mirovni sporazum. Palestinci ne mogu da se vrate. Izraelci su blokirali sve granice. Gaza je veliki logor iz koga nema ni izlaska ni ulaska'.

Mirovni sporazumi – na neke od ključnih problema sa feminističko/antimilitarističkog stanovišta osvrnula se Staša:

Mirovni sporazumi ne podrazumevaju kažnjivost zločina i kažnjavanje ratnih zločinaca, ali ne smemo zanemariti doprinos UN u kažnjivosti zločina: Veće bezbednosti UN čija je osnovna odgovornost održavanje međunarodnog mira i bezbednosti, osnovao je institucije međunarodne pravde koje sankcionišu genocid, ratne zločine, zločine protiv čovečnosti: Međunarodni sud za bivšu Jugoslaviju/ICTY i Ruandu (Tribunali u Hagu i u Aruši) i Međunarodni krivični sud/ICC, itd. Da nije bilo UN-a nijedan zločinac sa prostora bivše Jugoslavije ne bi bio kažnjen.

Mirovni sporazumi ne priznaju prigovarače savesti ni dezertre – Ni Dejtonski ni Kumanovski sporazum ni jednom rečju se nisu osvrnuli na problem dezertera i prigovarača savesti niti smatraju da je prisilna mobilizacija kao zločin protiv mira...

Mirovni sporazumi ne donosi pravdu za žrtve seksualnih zločina - pravda za žrtve seksualnog nasilja (uglavnom kroz sankcije i krivična gonjenja) nije bila uključena u mirovne sporazume.

Učinci civilnog društva (ženskog mirovnog pokreta, mirovnog pokreta na mirovne sporazume...) – navedeni su neki primeri: **Masovna akcija žena za mir u Liberiji** (Women of Liberia Mass Action for Peace), mirovni pokret koji su osnovale žene u Liberiji kako bi zaustavile građanski rat u Liberiji (1989.-2002.); **Ruta pacifica de las mujeres** – Ženska mirovna putanja, Kolumbija - Zajedno sa srodnim ženskim mrežama u Kolumbiji, Ruta je uspeła da uključi rodnu perspektivu u mirovni sporazum, potpisan septembra 2016. godine između vlade i gerilskih formacija Farc-EP; **Ženska mirovna koalicija**: pokrenuta je 2006. godine i čine je Ženska mreža Kosova i Mreža Žena u crnom Srbije. Koalicija se zalaže za pravedan i održiv mir, za uključenje žena kao ravnopravnih partnerki u izgradnji mira, kao i za primenu Rezolucije 1325.

Po otpočinjaju zvaničnih pregovora o statusu Kosova (2006.), Ženska mirovna koalicija je vršila monitoring pregovora iz rodne perspektive, sa zahtevom da se u buduću status uključe pitanja ženskih ljudskih prava, mirovnog i feminističkog aktivizma. O tome ŽUC ima obimnu dokumentaciju.

Evalvacija – žene su dopunile sledeće rečenice:

Cenim način na koji je: organizovan ovaj događaj, bile smo jako povezane, koncentrisane jedna na drugu; svakoj ženi dat prostor da kaže kako se osjeća; cijenim našu povezanost, našu zajednicu; cenim način na koji se na ovim skupovima biraju teme o kojima diskutujemo; cenim način na koji se obrazujemo;

Šta neću zaboraviti sa ovog susreta?, učesnice su navele: Neću zaboraviti sve ove naše divne drugarice, žene iz Palestine, sve nas; ništa ne bih zaboravila sa ovog skupa, ne mogu ništa da izdvojim.

‘Susret je ispunio sva moja očekivanja. Uzbudena sam kad govorim. Ovde sam videla kako se druži i kako funkcioniše zajednica žena. Volela bih da vam se pridružim i u budućnosti; hvala na prostoru i vremenu da iznesemo svoja iskustva. Zahvalna sam što sam mogla da slušam o vašim iskustvima’ (*Rana i Dina, žene iz Gaze/Palestina*).

Volela bih da je više bilo...? – sve učesnice su kazale da je bilo potrebno ‘više vremena’.

Sledeći put bih želela da razgovaramo o: O stanju u Gazi, u Ukrajini, o Kosovu, boljitku, da ne stoji sve u mestu, o posledicama nepromišljenih odluka A. Vučića na živote običnih građana.

Đulići, 22. decembar 2025

Ženski mirovni aktivizam, Đulići, 22. decembar 2025.

Na tridesetpetom (35) ciklusu radionica obrazovnog programa ‘Ženski mirovni aktivizam’ održanom u Đulićima/BiH učestvovalo je **17** žena iz sledećih mesta: Đulići, Sapna, Klisa, Grbavci, Lupa, Donji Grbavci, Kučić kula i iz Beograda.

Od radionica izdvajamo:

Koji su vaši najveći problemi 2025. godina – na ličnom, porodičnom, društvenom planu?

Skoro sve učesnice su se fokusirale na suđenja za ratne zločine u istočnoj Bosna, na području opštine Zvornik. Radi se o tri suđenja za zločine počinjene na tom području tokom 1992. godine nad civilima bošnjačke nacionalnosti. Suđenja su počela jula 2024. u Sarajevu, održavaju se čak više puta mesečno, više desetina žena je već svedočilo pred sudom. To iziskuje ogroman fizički napor (u istom danu odlaze iz svojih sela u Sarajevo i vraćaju se kući). Žene koje prate suđenja nemaju nikakvu državnu podršku, već sve troškove snose same.

Iz neke su sledeće zamerke suđenjima – pred sudom BiH vode se četiri sudska postupka, s tim da je četvrto zatvoreno za javnost.

Opstrukcija suđenja – ročišta se stalno odlažu, uglavnom ih tehničkih problema, vrlo često na dan suđenja, bez prethodnih obaveštenja ili u najboljem slučaju, dan pre suđenja. Žene smatraju da to pokazuje krajnje neodgovoran odnos države BiH, posebno pravosuđa prema ratnim zločinima i njihovim žrtvama. Žene se plaše da će retki preživeli svedoci umreti, bilo zbog starosti ili psihičke iscrpljenosti. Bez obzira na brojne probleme, ne samo vezane za navedene opstrukcije već i za traume koje podrazumeva svako od sudskih ročišta, žene su odlučne da nastave da prate suđenja, da se bore za pravdu. Što se tiče ličnih i porodičnih problema, žene nisu o tome govorile, smatraju da je za njihovo dostojanstvo najvažnije da ustraju u borbi za pravdu.

O razočaranju - na ličnom, porodičnom, društveno/političkom. - radionica

Nakon uvoda u radionicu, postavljeno je niz pitanja, na koja su učesnice su rekle sledeće:

Rat nas je naučio da ne očekujemo mnogo od ljudi, već da se na sebe oslanjamo «što manje očekujemo od ljudi, manje se razočaramo».

Tugu i razočaranje doživljavamo od ljudi koji se ne odazove na naš poziv da učestvuju u našem veselju i ritualima radosti (svadbe, rođendani) – “Sve se promijenilo posle rata - mi smo umorne od sahrana, žaljenja, komemoracija, stalnog odlaska na groblja, važno nam je da se okupimo i radujemo zajedno. Najvažniji su nam zajednički trenuci radosti” - veliki broj učesnica je ovo kazalo.

Najveće razočaranje doživljavamo od najbližih osoba – ‘To me boli, jer od ljudi koje ne smatram bliskim i vrednim poštovanja, ne doživljavam razočaranje’; takođe smatraju da su nepravedna velika očekivanja koja roditelji imaju od dece, ali i od snaha koje udajom dolaze u porodicu, a od njih se često očekuje da preuzmu veliki teret porodičnih obaveza.

Razočaranje u ženskoj grupi/zajednici – ‘Naša koordinatorka (Suvada) ima ogromne zasluge za rad naše grupe, ne samo u organizacionom pogledu, već i zbog načina na koji rešava razmirice – ona je popustljiva, tolerantna, ali sačeka pravi trenutak i sve direktno kaže’. Kritički i samokritički su ukazale na nejednaku raspodelu obaveza u grupi, nejednak angažman, ali da te probleme rešavaju otvorenim razgovorom.

Što se tiče razočaranja na političkom planu, skoro sve žene su kazale da ‘ništa je veruju političarima, da ih najviše pogađaju pljačka, korupcija, a najviše ih pogađa nacionalizam kao sredstvo opstanka političara na vlasti. da bi opstali na vlast. Smatraju da je jako opasna zloupotreba religije u političke svrhe.

Što se tiče očekivanja od 2026. – sve žene su rekle da je najvažniji mir u svetu, da prestanu ratovi, posebno u Palestini i Ukrajini i naravno, da ‘sačuvamo zdravlje – i fizičko i mentalno’.

U nastavku je bila projekcija filmova sa feminističke akcije ‘Stop ubijanju žena održanim u Beogradu povodom 6. decembra – Međunarodnog dana borbe protiv femicida. Desetak žena iz udruženja ‘Anima’ Đulići učestvovalo je u ovoj akciji.

Na kraju smo se dogovarale o zajedničkim aktivnostima u narednom periodu, zatim smo se družile opuštено više sati. *Radionice je koordinirala Staša Zajović*

Pančevo, 29. decembar

Pančevo, 29. decembar – Omaž **Dejanu Nebrigiću** (1970 -1999), gej aktiviste, pacifiste i antifašiste, saradnika ŽUC-a; ovom događaju prisustvovalo je **15** osoba iz Beograda i Pančeva.

SOLIDARNOST JE NAŠA SNAGA

Akcije solidarnosti – sa pripadnicama/ima ugroženih i obespravljenih manjinskih zajednica (socijalno-klasnih, etničko-rasnih, seksualnih), građanima/nkama čija su ljudska prava (radna, obrazovna, kulturna), ugrožena.

Solidarnost sa ratnim izbeglicama: Žene u crnom su započele

2013. kada su organizovane solidarne akcije protiv rasističkih napada koji su kulminirali krajem 2013 godine i od tada pa do sada Žene u crnom organizuju mnoštvo aktivnosti, o čemu možete naći informacije na sajtu Žena u crnom. Aktivnosti solidarnosti su međusobno isprepletene, istovremeno uključuju više dimenzija – mirovnu, humanitarnu, umetničko-aktivističku, informativnu...

Solidarna podrška i pomoć palestinskim izbeglicama iz GAZE: ŽUC je uspostavio kontakte od marta 2024. sa izbeglicama koje su stigle iz ovog ratnog područja:

1.septembar, *Jakovo kod Beograda* – Violeta Đikanović i Ljiljana Radovanović posetili su palestinsku porodicu Al Najjar i tom prilikom odnele humanitarnu pomoć.

25. oktobar, *Novi Pazar* – Solidarna poseta (Violeta, Staša, Mirko) palestinskim izbeglicama iz Gaze, uz humanitarnu pomoć.

25. decembar, *Sremčica kod Beograda* – Solidarna poseta (Violeta i Staša) palestinskim izbeglicama iz Gaze – porodici Al Najjar koja se iz Jakova premestila u Sremčicu; uručena humanitarna pomoć (higijenski artikli, hrana, hrana za bebu, odeća, voće, igračke...).

Solidarna podrška i pomoć ukrajinskim izbeglicama – od početka agresije Rusije protiv Ukrajine, februara 2022. godine ŽUC je uspostavio kontakte sa ukrajinskim izbeglicama, pružanjem humanitarne podrške i pomoći:

Solidarna poseta prihvatnom centru za izbeglice u Vranju: 18. decembra; aktivistkinje Mreže Žena u crnom iz Leskovca i Vlasotinca (*Milka Rosić, Svetlana Šarić i Ivana Gorunović*) posetile su izbeglički centar u kojem borave 54 izbeglica (najviše žene i deca. Prilikom posete i druženja aktivistkinje su podelile humanitarnu pomoć.

Solidarna podrška studentima/studentkinjama - svi univerziteti u Srbiji su u blokadi (koje se odvijaju na oko 60 fakulteta u Srbiji) od polovine novembra 2024. Studenti traže odgovornost za pad nastrešnice u kojoj je poginulo 15 osoba (1.11.2024.). Traže otkrivanje i kažnjavanje odgovornih za napade na studente. Žene u crnom podržavaju opravdane zahteve studenata učešćem u uličnim protestima, saopštenjima, kao i skromnom humanitarnom pomoći.

U ovom periodu ŽUC je pružio humanitarnu pomoć studentima: uoči godišnjice tragedije u Novom Sadu, **30. oktobra** ŽUC je odneo medicinsku pomoć. Studenti u blokadi su objavili spisak sanitetskih materijala za prvu pomoć za pešačenje do Novog Sada i to je odneto na Fakultet veterinske medicine i na punkt u Rumi. To su sledeći artikli: gaze, zavoji, hanzaplatti, leukoplatti, elektroliti itd. Isto je učinjeno i na punktu u Rumi, gde su se skupljali studenti koji su pešačili do Novog Sada. Aktivistkinje ŽUC-a su takođe prisustvovalе godišnjici tragedije u Novom Sadu.

DISKUSIONI KRUŽOCI, PREDAVANJA, DEBATE U PROSTORIJAMA ŽENA U CRNOM –“SREDE U ŽUC-U”

Praksa redovnih diskusionih kružoka, predavanja i zajedničke refleksije o važnim društvenim i političkim pitanjima u zemlji i svetu, nastavljena je i u ovom izveštajnom periodu, u kojem je organizovano petnaest (15) predavanja, debata, predstavljanja knjiga, projekcija filmova u kojima su učestvovalo **265** osoba.

17. septembar – Razgovoru o letnjem raspustu/odmoru, o završnim pripremama za sastanak Mreže ŽUC-a (10.-12. oktobar), učestvovalo **13** aktivista/kinja.

24. septembar – Razgovor o pričama **Jelene Lengold**, iz zbirke „Dirakova jednačina“. Jelena Lengold, pesnikinja, pripovedačica, romansijerka. Priče Jelene Lengold zastupljene su u više antologija i panorama savremene srpske književnosti objavljenih u Srbiji i svetu. Živi u Beogradu kao profesionalna spisateljica.

Dirakova jednačina: Knjiga se sastoji od dvanaest priča o ljubavi i svakodnevnicu, o porodici, odrastanju, razumevanju i nerazumevanju, o iskustvu zrelog života, gubitka i smrti, o značaju i nesigurnosti sećanja...U okviru ovog čitalačkog kružoka, koji je moderirao Miloš Urošević, 12 učesnica/ka je komentarisalo prethodno distribuirane priče.

7. oktobar –“Rat na Bliskom istoku: izraelsko-palestinski sukob”

Tokom ove debate razgovaralo se o više pitanja:

O priznavanju Palestine (151 država je priznala Palestinu): *Da li to samo simbolički i moralni čin?*

Većina smatra da je 'gest priznavanja važan, ali sankcije Izraelu su neophodne, jer je Palestina pod okupacijom, ništa se neće promeniti dok ne prestane sa naseljavanjem na Zapadnoj obali, dok se ne izvrši konkretan pritisak na Izrael' itd.

O saučesništvu u genocidu u Gazi: 'Radi se o saučesništvu cele planete, sem Španije, Norveške, Danske, Slovenije... Srbija, koja izvozi oružje u Izrael, saučesnica je u genocidu u Gazi. Francéska Albaneze, specijalna izveštiteljka UN za okupirane palestinske teritorije, objavila je jula 2025. izveštaj 'Od okupacije do ekomomije genocida' u ko-

jem optužuje niz moćnih evropskih i svetskih kompanija da pomažu Izraelu u genocidu’.

U nastavku razgovora pričalo se o šansama da najnoviji predlog mirovnog sporazuma uspe, ali i o korenima evropskog antisemitizma i rasizma, o novim imperijama, kao i o usponu ultradesnice u Evropi i SAD-u. U debati koju je moderirala Staša Z. učestvovalo je **17** osoba.

15. oktobar – „Još jedno proleće“, projekcija filma reditelja *Mladena Kovačevića*.

„Još jedno proleće“ iz 2022. godine (90 min.). Film se odnosi na 1972. godinu i epidemiju velikih boginja (Variola vera) u SFR Jugoslaviji. Ovaj dokumentarac sadrži autentični dokumentarni materijala iz ondašnjih medija i drugih izvora. Narator u filmu je epidemiolog **dr Zoran Radovanović**-koji je jedan od lekara koji su u vreme epidemije velikih boginja bili deo medicinskog bedema opasnoj bolesti.

Posle gledanja filma, usledio je razgovor sa dr Radovanovićem. On je govorio o hronologiji događaja pojave i suzbijanja velikih boginja u SFRJ u proleće 1972. godine-za koje se, inače, smatralo da su iskorenjene. U SFR Jugoslaviji vakcinacija je bila obavezna, od Variole vere je preminulo **175** ljudi, a vakcinisano je u vrlo kratkom roku: za manje od mesec dana, **18 miliona ljudi**, što potvrđuje veoma efikasni zdravstveni sistem.. Dr Radovanović smatra da je SFRJ ‘bila ozbiljna država. Nije bila demokratska. Niste mogli da napadate i vređate Tita, to je tačno. Ali se verovalo državi i zdravstvenoj službi! U debati, održanoj u okviru ciklusa ‘(Ne)vidljiva SFR Jugoslavija’ je učestvovalo **19** osoba.

22. oktobar – O denacifikaciji u Nemačkoj kao o (ne)dovršenom procesu i o sadašnjoj politici Nemačke prema Izraelu, genocidu u Gazi...govorila je **Ursula Renner**, aktivistkinja iz Berlina.

Ona napominje da je denacifikacija sprovedena i u Zapadnoj i u Istočnoj Nemačkoj. „U Nirnbergu je osuđeno trideset troje, što je veoma mali broj. Ostali su prošli jedan blag proces. To se odnosi na period od 1945. do 1951. godine u Zapadnoj Nemačkoj. Oni ‘iz srednjeg ešalona’ su, uglavnom, ostali na funkcijama. Nažalost, ostao je i ceo taj način mišljenja-rasistički, antisemitski, autoritaran.“

Renner ne vidi neku direktnu vezu između nedovršenog procesa denacifikacije i onoga što se danas događa: 'Važno je shvatiti da mi – zbog Holokausta, nosimo odgovornost za sadašnjost i budućnost. Naše društvo je jako podeljeno. Ima islamofoba ali ima i Palestinaca koji su ekstremisti. Vlada se plaši: kako štititi Jevreje? Jer, bilo je nekoliko napada na Jevreje u Berlinu. Moje mišljenje je da će zbog svega toga, ultradesnica AFD, imati velike šanse da dođe na vlast-posle drugog izbornog ciklusa'. Tokom debate izražena su suprotstavljena mišljenja: danas se u nemačkoj politici mnogo manje govori o onome što izraelska država sprovodi nad Palestincima u Gazi, Zapadnoj obali; koliko bi Izrael trebalo da ubije ljude da bi se skinula krivica Nemačke za Holokaust? (J. Varufakis); opasno je da u sred Evrope ljudi danas ne smeju da kažu šta misle...'. U debati je učestvovala **21** osoba.

29. oktobar – „Strast za neznanjem – šta biramo da ne znamo i zašto“, knjiga slovenačke autorke **Renate Salecl**, izdao je Fakultet za medije i komunikacije, *Univerziteta Singidunum*, Beograd (2023). U desetak eseja autorke R. Salecl, filozofkinje i sociološkinje iz Ljubljane, preispituju se različiti aspekti odnosa prema neznanju: različiti vidovi poricanja i laži na ličnom ili kolektivnom nivou - poricanja u funkciji održanja političke moći i ustanovljenog poretka; neznanja i poricanja u vremenima kriza kao strategije (ne) suočavanja sa traumama (ličnim, društvenim...); posledica koncepta neoliberalne ideologije uspeha; posledica negiranja uticaja klimatskih promena itd. Prethodno podeljene eseje komentarisali su aktivisti/kinje. U ovom čitalačkom krugu učestvovalo je **18** osoba.

5. novembar – O ratnom zločinu silovanja u Ukrajini: dokumentarni film i predstavljanje knjige **Sofi Oksanen: Istom rijekom dvaput: Putinov rat protiv žena**, izdanje Fraktura 2025.

U kratkoj reportaži Slobodne Evrope (3:20 min.) silovana Ukrajinka govori o svojoj traumi, pominjući lična imena i nadimke svojih silovatelja. Sve se desilo u njenom najbližem okruženju, pored nje silovana je i njena komšinica, nakon što su joj muža-pred njima dvema, ubili ruski vojnici...

Sofi Oksanen silovanje ne vidi samo kao problem ratnih zona već kao permanentni problem čovečanstva koji je-i dalje, najčešće povezan sa osećajem srama i poniženosti kod žrtava i njihovih porodica. Ona govori o uzrocima nekažnjivosti za zločin silovanja-a kao prvi, navodi nedostatak političke volje. I u Ukrajini se kažnjavanje za ovu vrstu zločina, ostavlja za postratno vreme. „Riječ je o manjku političke volje koji dovodi do odluka koje počiniteljima seksualnog nasilja omogućavaju izbegavanje kazne. Nekažnjavanje ovih djela počiniteljima posljedično omogućava da se njima nastave koristiti kao oružjem.“

Sofi Oksanen smatra da je osuda i istraživanje ruskih ratnih zločina za Ukrajinu preduslov mirovnih pregovora. Ali da je nasilje jedan od ratnih zločina koji izaziva najmanje pažnje, kao i da zločini ratnog silovanja nisu bili deo nijednog od predloga mirovnih pregovora. Potom je bilo reči o imperijalističkoj politici Putinovog režima prema Ukra-

jini, ali i o brutalnoj represiji u Rusiji protiv antiratnih aktivista/kinja, kao i o zločinu masovne prisilne mobilizacije itd. U debati je učestvovalo **13** osoba.

12. novembar – ‘Ah jedan podanik’, dokumentarni film, scenario i režija: **Zoran Solomun** (45 min.). Film je sniman tri godine u klinici Laza Lazarević (Guberevac, Beograd), završen 1989. Film je dokument o jednoj psihijatrijskoj klinici, ali i o poslednjim godinama Jugoslavije. Ovaj film niko nije finansirao i svi (snimatelji, tonci i montažerka) su radili besplatno i koristili tehniku s TV Beograd (ilegalno). U razgovoru nakon projekcije učestvovao je autor Z. Solomun, a u okviru ciklusa *(Ne)vidljiva SFR Jugoslavija*. Film „Ah jedan podanik“ donosi izjave i ispovesti pacijentkinja i pacijenata, lekara i prizora iz bolničkog života onih koji su se tu lečili. Film svedoči o krajnje nehumanim uslovima, o brutalnim metodama lečenja u psihijatrijskoj bolnici. Film je direktna kritika, zbog čega je film bio praktično zabranjen. Reditelj Solomun veruje u stav da se stanje jednog društva najbolje vidi kroz stanje njegovih psihijatrijskih ustanova... ‘Film je i svedočanstvo o društvenom i političkom raspoloženju u drugoj polovini osamdesetih. Ovo je odlično urađen film, dinamičan i višeslojan. Velika je šteta što je tako retko prikazivan...’ (Nastasja); projekciji filma i debati prisustvovalo je 16 osoba.

18. novembar – Dušan Janjić ‘Krizi i vetrovi rata’, u izdanju Zepter book World (2025.). Radi se o sociološko-političkom delu o aktuelnim dešavanjima na Kosovu. D. Janjić je osnivač i predsednik Izvršnog odbora Foruma za etničke odnose, ekspert za geostrateška kretanja, fenomena nacionalizma, etničke pripadnosti, etničkih konflikata, ljudskih i manjinskih prava, upravljanje etničkim sukobima itd.

U debati je učestvovao autor Dušan Janjić. Ovaj razgovor se posebno odnosio na one tekstove koji razmatraju proces dijaloga Srbije i Kosova u okviru *Briselskog i Ohridskog sporazuma pod posredništvom EU*, uticaje SAD i Rusije na Kosovu, neispunjavanje zahteva procesa normalizacije od obe strane, budućnost Srba koji žive na severu Kosova kao i šansi Kosova da postane članica UN. Dušan Janjić smatra ideju o razgraničenju po etničkim linijama vrlo opasnom, što se danas vidi i iz politike Netanjahua - koji je počeo sa sličnim idejama a završio u genocidu u Gazi. On napominje da je civilno društvo u Srbiji protiv ideje o etničkom razgraničenju između Srbije i Kosova. Ovom događaju je prisustvovalo **16** osoba.

26. novembar – Predstavljanje knjige Muhameda Mulaganovića ‘Pogrom nad Bošnjacima 1941-1995’, u izdanju Bošnjačkog nacionalnog vijeća u Republici Srbiji. Mulaganović, koji živi u Novoj Varoši, je politikolog i kolumnista beogradskog Danasa itd. U uvodnom delu knjige, autor navodi niz imena istoričara, politikologa i publicista koji su već pisali o stradanju Bošnjaka u 20. veku.

O knjizi su govorili: Filozof **Lino Veljak** „radi se o veoma važnoj i korisnoj knjizi, te da je autor na „uspješan i solidan način pokušao re-

konstrukciju kontinuiteta progona-koji su, kako je istakao, ponekad i u Sandžaku i u BiH imali obeležja genocida". Sonja Biserko iz Helsinškog odbora za ljudska prava, smatra da ova knjiga prikazuje istorijat odnosa dominantne srpske zajednice prema muslimansko-bošnjačkoj. „Tokom Drugog svetskog rata, nad muslimanskim zajednicama počinjeni su teški zločini, uključujući i zločine genocidne prirode. U ratovima devedesetih-nakon raspada Jugoslavije, ti istorijski obrasci ponovo su aktivirani-kroz politiku etničkog čišćenja, masovne progone i genocid, najtragičnije oličen u Srebrenici.“ Predstavljanju knjige prisustvovalo je 15 osoba.

29. novembar – „Dan Republike – Naš dan“ – Žene u crnom, u saradnji sa **HOR-RUK** – omladinsko penzionerskom horskom akcijom, antifašističkim aktivistkinjama i aktivistima, kulturnim radnicima/ama organizovale su na Dan Republike drugarsko veče i priredbu povodom 82. godina AVNOJ-a. Povodom ovog istorijskog datuma na kojem je učestvovalo pedesetak (**50**) osoba organizovale smo sledeće aktivnosti:

O Drugom zasedanju AVNOJ-a – uvodna reč – **Aleksandar Kraus**, Savez antifašista Srbije

Pank - rok bendovi novog talasa kao kritički odgovor mladih na društvene prilike kasnih 70-tih – izražavanje neslaganja i drugačijeg mišljenja; govorio je **Petar Peca Popović**, novinar, publicista, muzički kritičar, razgovor moderirala **Snežana Tabački**.

3. decembar – “Sjene iza mene” i “Lavirinti straha i užasa”, razgovor o knjigama u okviru ciklusa: *Šesnaest dana aktivizma protiv nasilja nad ženama* (25. novembar-10. decembar).

Na ovom razgovoru predstavljene su dve knjige-svedočanstva: “*Sjene iza mene*” (VIVE žene, Tuzla) i “*Lavirinti straha i užasa*” **Zenije Hajdarević**, Sarajevo. Obe knjige su objavljene 2025. godine, a povod da sada budu tema razgovora je i obeležavanje 08. decembra, *Dana sećanja na žene-žrtve rata u Bosni i Hercegovini*.

‘*Sjene iza mene*’ je knjiga izvanredne važnosti u izdanju VIVA žene-omaž hrabrim ženama žrtvama rata, žena koje se nisu ‘zakucale’ u

ulogu žrtve, već su se, uz podršku i solidarnost ženskih grupa, uzdigle iznad tragedije, bola, obnavljajući i svoje kuće, svoje dostojanstvo i autonomiju. I boreći se za pravdu i mir.

“Lavirinti straha i užasa” Zenije Hajdarević svedoči o ratnom stradanju u Foči, o sistematskom seksualnom nasilju nad ženama bošnjačke nacionalnosti; Zenija piše i o sugrađanima/kama srpske nacionalnosti koji su pružali pomoć progonjenom bošnjačkom stanovništvu u Foči. Knjige su komentarisale aktivistkinje i aktivista ŽUC-a – **14** osoba je učestvovalo na ovom čitalačkom kružoku.

10. decembar – Razgovor sa **Hristinom Cvetinčanin-Knežević** o nasilju nad novinarkama u okviru akcije Šesnaest dana aktivizma protiv nasilja nad ženama.

Hristina Cvetinčanin Knežević je sociološkinja, *istraživačica-doktorantkinja, novinarka i članica grupe Novinarke protiv nasilja prema ženama, sa kojom je učestvovala u izradi smernica za medijsko izveštavanje o nasilju nad ženama, sa posebnim fokusom na tzv. “osvetničku pornografiju” i druge oblike tehnologijom posredovanog nasilja.*

Cvetinčanin-Knežević je govorila na više tema: kako se nasilje nad novinarkama normalizuje, koje strukturalne slabosti institucija takvo nasilje omogućavaju, kako izgleda sistemska retalijacija prema ženama koje javno govore, kao i o oblicima digitalnog nasilja koji ostaju nevidljivi ili nekažnjeni. Poseban akcenat je na zaštiti novinarki, etičkom izveštavanju i feminističkim pristupima kolektivnoj bezbednosti u medijskom prostoru. U razgovoru učestvovalo **11** osoba.

17. decembar – Pedeset godina od usvajanja Helsinške povelje u okviru ciklusa ‘Međunarodna politika’.

Uvodničarka: **Sonja Biserko**, *Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji* je kazala: „Helsinški završni akt je posledica hladnoratovske situacije i politike detanta. Krajem šezdesetih i početkog sedamdesetih godina, dolazi do relaksacije odnosa-detanta, između dva bloka. Proces se formalno odvijao kroz tri „korpe”: prva je bezbednost, nepovredivost granica, suverenitet država, nenapadanje i mirno rešavanje sporova. Druga „korpa” se ticala ekonomske, naučne i tehničke saradnje, trgovine, razmene tehnologija i saradnje u zaštiti životne sredine. Treća korpa, koja je posebno bila važna zapadnim zemljama, referirala se na ljudska prava i slobode: slobodu kretanja, slobodu mišljenja, savesti i veroispovesti, pravo na kontakte preko granica. Upravo je ova „treća korpa” postala istorijski najznačajnija.“

Na pitanje: *Šta je ostalo od Helsinške povelje i kako je nastao globalni iliberalni poredak?*, Biserko je odgovorila: „Od ruske aneksije Krima 2014. godine OEBS gubi autoritet i nema neku efektivnu ulogu. Sve manje ljudi zapošljavaju. Rusija više ne uplaćuje novac, a SAD bi da izađu. Žele podelu uticaja između Moskve i Vašingtona. Danas se nalazimo na tački gde se sve vraća na početak. Dokument je bio važan, ali danas gotovo da nema uticaja...” Debatu su prisustvovala **22** osobe.

24. decembar – Sarajevo safari (2022.) projekcija dokumentarnog filma reditelja i scenariste Mirana Zupanića u trajanju od 1h i 15 minuta, o ljudima koji su dolazili da sa položaja bosanskih Srba snajperom love građane i građanke Sarajeva tokom opsade (1992-1996). Projekciji i razgovoru prisustvovalo **9** osoba.

IZDAVAČKA DELATNOST

U ovom izveštajnom periodu objavile smo sledeće publikacije:

“Prognanici” – promocija zbirke poezije **Ramiza Berbića**, pjesnika, pjevača, mirovnog, internacionalističkog aktiviste; zbirka sadrži 25 pesama R. Berbića, posvećenih borbi za ljudska prava, za mir, za dostojanstvo marginalnih, diskriminisanih, posebno izbeglica i migranata, LGBT zajednice; recenziju je napisao: Lino Veljak, filozof; prelom: studio Čavka, Korice: Škart; knjiga ima 48 stranica, a fotografije su sa protestnih stajanja R. Berbića u Tuzli.

Ženska mirovna agenda 2026.

Ženska mirovna agenda za 2026. godinu posvećena je značajnom jubileju – **35 godina** delovanja Žena u crnom. 9 oktobra 1991.

Ženska mirovna agenda za 2026. – kratko i sažeto prikazuje našu putanju –35 godina neposlušnosti svim vidovima patrijarhata - ratu, nacionalizmu, fašizmu, militarizmu...

Ženska mirovna agenda za 2026. – predstavlja veoma sažet pregled aktivnosti Žena u crnom/ŽUC-a: od etičkih principa naše mirovne politike, preko mirovnih mreža, koalicija (feminističko-antimilitarističkih, antinacionalističko / antifašističkih / internacionalističkih).

Ženska mirovna agenda za 2026. –najveći deo posvećuje aktivnostima u vezi sa suočavanjem s prošlošću sa feminističkog stanovišta: praksa sama koje smo izumile tokom dugog i upornog rada na terenu kroz politiku aktivne solidarnosti sa žrtvama rata i ratnih zločina, pre svega onim počinjenim u naše ime, kao i svih drugih. Takođe su kratko prikazani feministički modeli pravde (pre svega Ženski sud).

Ženska mirovna agenda za 2026. – donosi i kratak prikaz praksi aktivne solidarnosti sa marginalizovanim i potlačenima na rodnoj/klasnoj/rasnoj osnovi; takođe kratko predstavlja obimnu izdavačku delatnost – našu alternativnu istoriju.

Ženska mirovna agenda za 2026. – prezentuje datume koji se uglavnom tiču uličnih akcija, a zbog ograničenog prostora beleži samo neke datume iz našeg obimnog rada. Agenda takođe prikazuje našu estetiku antipatrijarhalnog otpora, o čemu i fotografije sa uličnih akcija.

Ženska mirovna agenda za 2026. – uredila Staša Zajović u saradnji sa Ljiljanom Radovanović i Milošem Uroševićem; ima **158** stranica; dizajn i tehničko uređenje: Škart i Studio Čavka; fotografije: Srđan Veljović, Marija Janković i Nebojša Čović.

Mirovni kalendar 2026 – fotografije sa uličnih akcija Žena u crnom

tokom 2025. godine uradili su: Srđan Veljović, Marija Janković i Nebojša Čović; kalendar ima **26** stranica, prelom i dizajn: Škart i Studio Čavka.

Munirin govor – govor Munire Subašić, predsednice Pokreta Majki enklave Srebrenice i Žepe, povodom 30. godišnjice genocida u Srebrenici. *„Istorijski govor Munire Subašić na tridesetoj godišnjici genocida u Srebrenici 11. jula 2025. upisan je kao svedočanstvo o ženskom heroizmu – obavezuje nas da o tome pričamo, da ga prenosimo kao hrabrost i ljudskost, kao brigu i pravdu ne samo za Srebrenicu, već i za celo čovečanstvo“* (iz publikacije). Govor je preveden na 10 jezika, publikaciju uredili: Fahrudin Kladničanin i Staša Zajović; dizajn i prelom: Škart; fotografije iz arhive ŽUC-a, publikacija ima 62 stranice.

Prevod knjige **Building Human Relations Trough Art/Gradnja ljudskih odnosa kroz umetnost: grupa Škart (Beograd) – od 1990. do danas**, autorke: Seda Ildiz (Seda Yildiz). Knjiga ima 268 stranica, a štampana je u 500 primeraka.

KAMPANJE, APELI/SAOPŠTENJA

Pored navedenih inicijativa u ovom izveštajnom periodu, takođe smo pokrenule ili aktivno učestvovala smo aktivno u brojnim kampanjama pre svega u vezi sa zahtevima za suočavanjem s prošlošću – odgovornost za ratne zločine, nasilju nad ženama, protiv represije nad političkim neistomišljenicima; nad izbeglicama. Izdvajamo neke od saopštenja:

Stop militarizmu i militarizaciji! – U saopštenju povodom 21. septembra – Svetskog dana mira, Žene u crnom su izrazile najdublje ogorčenje i neslaganje protiv Vojne parade pod imenom „*Snaga jedinstva*“, održane 20. septembra u Beogradu. U saopštenju se, između ostalog, naglašava: 'Krajnje je neprimereno, da se u jeku građanskih protesta protiv režimske korupcije, dok pripadnici bezbednosnih službi tuku građane i građanke koji/e mirno protestuju, organizuje defile 10.000 pripadnika Vojske Srbije. Sa jedne strane, to ima negativni odjek u regionu. Srbija je kao država odgovorna za počinjenje više oružanih agresija prema svojim susedima, koje su rezultirale desetinama hiljada mrtvih i proteranih. Pripadnici Vojske Srbije, kao naslednice JNA su odgovorni za počinjenje brojnih zločina na teritoriji bivše Jugoslavije: Hrvata, bosanskih muslimana, kosovskih Albanaca. Sada se te iste bezbednosne strukture koriste kako bi se u nemogućnosti da ubijaju one koji imaju drugo ime, obračunale sa protivnicima SNS režima Aleksandra Vučića" itd.

“Stop genocidu u Gazi!” – U saopštenju povodom druge godišnjice od terorističkog napada Hamasa 7. oktobra 2023. na izraelske civile, ŽUC je istakao: 'To je bio povod za genocidnu

ofanzivu zločinačkog Netanjahuovog režima na Gazu, što je nastavak višedecenijske izraelske okupacije i kolonizacije Palestine. 7. oktobar je tragičan događaj za celo čovečanstvo, za sve ljude na Bliskom istoku, prvenstveno za palestinsko društvo.

Na globalnom nivou Gaza je paradigma ljudskog varvarstva, legalizacija zverstva, genocida sa namerom istrebljenja palestinskog naroda. **Gaza** je paradigma urušavanja međunarodnog poretka, gubitka osnovnih civilizacijskih normi. Genocid u **Gazi** vrši se uz ćutanje i saučesništvo celog sveta, uključujući i države EU (sa izuzetkom pre svega Španije, ali i Norveške, Danske, Irske i Slovenije). Priznanje države Palestine je značajan, ali nedovoljan korak – neophodno je da se zaustavi saučesništvo sa genocidom u **Gazi** uvođenjem sankcija državi Izrael i obustavom izvoza oružja u Izrael.

Srpski režim izvozi oružje u Izrael – to je nastavak genocidne politike srpskog režima, prvo u Srebrenici (1995) a sada u Gazi. Režim nikad nije osudio ubijanje nedužnih palestinskih civila, etničko čišćenje, teror, već ga jedino interesuje prodaja oružja militarističkoj zverskoj politici države Izrael. Najnovijim sramnim ugovorom između Srbije i Izraela o trogodišnjoj saradnji još se jasnije pokazuje kako ovdašnji režim ustrajava u svojoj podršci genocidu koji država Izrael sprovodi u Gazi.

I ovom prilikom zahtevamo:

- **Da srpski režim prestane sa izvozom oružja u Izrael i okonča saučesništvo Srbije sa genocidom u Gazi;**
- **Da zemlje EU i cela međunarodna zajednica obustave izvoz oružja u Izrael i time okončaju saučesništvo sa genocidom u Gazi;**
- **Da Izrael obustavi sva vojna dejstva u pojasu Gaze i na Zapadnoj obali, da se povuku izraelske okupacione vlasti, da se prestane sa ilegalnim naseljavanjem na Zapadnoj obali u skladu sa odlukama Međunarodnim sudom pravde;**
- **Da Izrael omogući dostavu humanitarne pomoći i da prekinе genocidnu politiku izgladnjivanja palestinskog stanovništva;**
- **Da Hamas oslobodi izraelske taoce a Izrael oslobodi palestinske zatvorenike.**

I ovom prilikom izražavamo:

- **Solidarnost sa palestinskim civilnim stanovništvom koje proživljava ratni pakao u Gazi, kao i na Zapadnoj obali;**
- **Bliskost sa ženama u Izraelu i Palestini koje i sada, usred rata i nasilja, grade odnose mira i suživota; podršku Ženama u crnom i drugim mirovnim organizacijama u Izraelu koje decenijama nenasilno deluju protiv nacionalističko-militarističke politike svoje vlade;**

- **Podršku i solidarnost sa međunarodnim mirovnim pokretom i brojnim inicijativama pomoći civilima u Gazi.**

„Nikada nećemo zaboraviti zločine u Vukovaru“ – Povodom 34. godišnjice od pada Vukovara, u saopštenju (17.11.2025.) ŽUC je podsetio da je: 25. 8. 1991. godine iz vazduha, sa zemlje i sa Dunava, počeo napad JNA na Vukovar. Podsećamo da je 19. septembra 1991. veliki broj Beograđana, bacajući cveće pred tenkove, ispratio Prvu gardijsku oklopnu diviziju JNA u rušilački pohod na Vukovar. **Jedan od najsramnijih događaja u istoriji Beograda prekriven je zavetom ćutanja i poricanja!**

Vukovar je 1991. bio punih **87** dana pod opsadom JNA i srpskih paravojskih formacija. Tokom opsade Vukovara počinjen je ratni zločin urbicida i kulturocida – uništeno je istorijsko jezgro grada; Vukovar je postao simbol varvarskog uništavanja gradova u ratu... Ubijeno je više hiljada ljudi; ranjeno je više od 25.000 ljudi, a na dan pada grada proterano je više od 30 000 ljudi sa područja opštine Vukovar.

Nakon početka opsade grada Vukovara, na teritoriji Srbije formirano je nekoliko logora za hrvatske ratne zarobljenike/ce sa teritorije Hrvatske. Oni su u logorima u Srbiji boravili od par dana do devet meseci. Kroz logore je prošlo oko **7.000** osoba, a u njima je duže zadržano oko **3.500** ljudi; od posledica premlaćivanja i zlostavljanja, kao i usled nedostatka adekvatne medicinske pomoći, u logorima u Srbiji preminuo je veći broj zatočenika. Za sve ove zločine osuđeno je samo jedno lice – nisko rangirani pripadnik Teritorijalne odbrane. Sramotno je da u Srbiji nije suđeno visokorangiranim oficirima JNA, Vojske Jugoslavije i MUP-a za ratne zločine nad zarobljenim hrvatskim civilima i ratnim zarobljenicima 1991. i 1992. godine. Očigledno je da država Srbija štiti i slavi ratne zločince (npr. osuđenog ratnog zločinca V. Šljivančanina), kao i da produžava politiku konfrontacije sa Hrvatskom, odbijajući da se posveti razrešavanju pitanja o nestalima i procesuiranju ratnih zločina.

Povodom 34. godišnjice zločina u Vukovaru, država Srbija i njene institucije dužne su da:

- **Utvrde odgovornost vrha bivše JNA za oružani napad na Hrvatsku i pokrenu sudske postupke za zločin urbicida u Vukovaru.**
- **Utvrde punu istinu o nestalima otvaranjem svih državnih arhiva u cilju pronalaženja grobnica hrvatskih žrtava u Srbiji.**
- **Procesuirati sve odgovorne, prvenstveno visokorangirane oficire vojske i policije, za osnivanje logora i za ubijanje i mučenje hrvatskih civila i vojnika u logorima u Stajićevu, Begejcima, Sremskoj Mitrovici, Aleksincu, Nišu i Beogradu.**
- **Uvažiti zahtev Žena u crnom i Art klinike, uz podršku više desetina organizacija civilnog društva da se postave spomen ploče na mestima logora u Stajićevu i Begejcima**

i drugde i da podrže druge vidove simboličkih reparacija žrtvama i njihovim porodicama.

- **Pokrenu zakonsku zabranu glorifikacije i rehabilitacije osuđenih za ratne zločine počinjene u Vukovaru i svim drugim mestima.**

Inicijativa za imenovanje jedne ulice u Beogradu imenom Dejana Nebrigića - 29 decembra 2025. navršilo se 26 godina od smrti Dejana Nebrigića (1970 -1999), gej aktiviste, pacifiste i antifašiste.

Dejan je ubijen 1999. godine u dvadeset osmoj godini života. Kao deklarisan antifašista, antinacionalista i antimilitarista, odbio je vojnu obavezu, javno obnarodujući da je homoseksualac, što je u to vreme tretirano kao bolest zbog koje je trajno oslobođen vojne obaveze. Početkom 1992. priključuje se Ženama u crnom, a veoma značajan doprinos antimilitarističko-feminističkom angažmanu Žena u crnom dao je svojim učešćem u pokretanju mreže za prigovor savesti. Od nadležnih institucija se zahteva da se "nekoj od mnogih bezimenih ulica u Beogradu date ime po Dejanu Nebrigiću, jednom od prvih boraca za poštovanje ljudskih prava LGBT osoba, feministi, antifašisti i antimilitaristi" čime bi pokazale da se suprotstavljaju "homofobiji i spreče da diskriminacija drugih i različitih i dalje obeležava stvarnost Srbije". Na ovaj višegodišnji zahtev nadležne institucije još uvek nisu odgovorile.

Izveštaj priredila :

Staša Zajović u saradnji sa: Ervinom Dabižinović, Ljupkom Kovačević, Margaretom Bašaragin, Milošem Uroševićem, Nastasjom Radović, Natašom Milanović, Ramizom Berbićem, Snežanom Tabački, Zinaidom Marjanović.

Beograd, januar 2026.